

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ DERSİNİN OKUTULMA AMAÇLARI

6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 4. ve 5. maddeleri gereğince yükseköğretim kurumlarında, eğitim ve öğretim süresince Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, okutulması zorunlu bir ders olarak kabul edilmiştir. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersinin en temel amacı, Türk İnkılabı'nın ruhunu ve hedeflerini kavrayarak geliştirecek yeni nesiller yetiştirmek, modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğuşunu ve gelişme evrelerini öğretmek ve Türk gençliğini Atatürkçü düşünce sistemi doğrultusunda yetiştirmek olarak ifade edilebilir.

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Türk İnkılabı'nın daha iyi anlaşılabilmesi için bazı kavramların açıklanması gerekmektedir. Zira kullanılan bazı kavramlar arasında farklılıklar olmasına rağmen bu farklılıklara bakılmaksızın çoğu zaman aynı anlamda kullanılmaktadır. Bazen birbirlerinin tamamlayıcısı durumunda olan bu kavramlar, kullanıldığı yer ve konu bakımından, farklılıkları ve ilişkileri açısından özellikle bilinmelidir. İnkılap Köken olarak Arapça "kalb" kökünden gelen inkılap sözcüğü, bir hâlden başka bir hâle dönüşmek demektir. İnkılap köklü bir değişimi ifade eder: Türk hukuk lügatinde ise inkılap; "Bir milletin sahip olduğu siyasi, sosyal, askerî alanlardaki kurumların devlet eliyle makul ve ölçülü metotlarla köklü bir şekilde değiştirilerek yenileştirilmesidir". İnkılap bir kadronun yönettiği halk hareketidir. İnkılabın toplum tarafından kabul edilip benimsenmesi ve savunulması gerekir. İnkılaplar, üç aşamada gerçekleşir. Birinci aşama hazırlık aşamasıdır. İkinci aşama aksiyon safhasıdır. Üçüncü aşama ise yeniden düzenleme safhasıdır. İhtilal Arapça "hâlel" bozma, kaldırma kökünden gelmektedir. İhtilal bir devletin mevcut siyasal yapısını, iktidar düzenini ortadan kaldırmak için bu konudaki hukuk kurallarına başvurmaksızın yapılan geniş bir halk hareketidir. İhtilal mevcut bütünlüğü bozmaya yönelik bir mana taşır. İnkılaplar gelişmeye, tekâmüle doğru bir değişiklik anlamına geldiği hâlde ihtilal tam tersine mevcut düzeni parçalamaya, düzeni dağıtmaya yönelik bir anlam ifade eder. İsyân Sözlük anlamı olarak itaatsizlik, emre boyun eğmemek, ayaklanma demektir. Kavram olarak ise, toplum içinde belirli bir grubun veya herhangi bir teşkilatın sınırlı amaç ve hedefini gerçekleştirmek üzere devlete karşı başkaldırma hareketidir. Darbe Devletin emri altındaki resmî kuvvetlerden birinin ani olarak anayasal olmayan yollarla mevcut hükûmeti devirmesi ve iktidara el koymasındadır. Çoğunlukla tanımı gereği şiddet içerir. Geniş halk kitlelerinin desteği olmadan yapılması ve köklü bir değişim hareketi olmaması sebebiyle "devrim" sayılmaz. Reform (İslahat) İslahat, Arapça "sulh" kökünden gelen ve ıslah etme, iyileştirme, düzeltme manasındadır. Bu kavram Fransızca reform kelimesiyle aynı anlamdadır. Toplumda ihtiyaçlara cevap veremeyen kurumların yeniden düzenlenmesidir. Yani mevcudu iyileştirme şeklindeki çalışmalardır. Rönesans Anlam bakımından yeniden doğuşu ifade eder. Bilimde, sanatta, fikirde, edebiyatta yeniden doğuş demektir. Özellikle XV. ve XVI. yüzyılda Avrupa'da bilim, sanat ve edebiyat alanlarındaki gelişmeler olarak tarihteki özel anlamı ile bilinmektedir. Tekâmül (Evrîm) Tekâmül sözcüğü Arapça "kâmil" olma, olgunlaşma kökünden türemiştir, ilerleme, gelişme demektir." Günümüz Türkçesinde evrim sözcüğüyle ifade edilmektedir. Emperyalizm Fransızca "impérialisme" sözcüğünden gelen emperyalizm, kapitalizmin en üst aşaması olarak da ifade edilmektedir. Emperyalizm, bir devletin ya da ulusun, başka bir devleti veya devletleri siyasi ve ekonomik açıdan egemenliği altına alıp yayılmasıdır. Temel ilkesi sömürüye ve rekabete dayalı olan bu sistem, aslında yüzyıllar boyunca "sömürgecilik" olarak kullanılmış, ancak zamana bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. XX. yüzyılın başlarından itibaren etkinlik gösteren emperyalizm, sömürgecilik kavramının gelişmiş bir hâlidir. Ancak bu iki kavram aynı anlama gelmemektedir. Sömürgecilikte siyasal bağımlılık vardır. Buna karşılık emperyalizmde ise sadece siyasal değil, aynı zamanda ekonomik bağımlılıktan da söz etmek mümkündür. Emperyalizmin siyasi emperyalizm, demografik emperyalizm, dinî emperyalizm, kültürel emperyalizm, iktisadi emperyalizm gibi çeşitleri vardır. Emperyalist devletler amaçlarına ulaşmak için çok defa çeşitli emperyalist modelleri birlikte, birarada kullanırlar. Özellikle kültür emperyalizmi, öteki emperyalizm türlerinin uygulanmasında onlara yardımcı olur ve onları tamamlar. Liberalizm Tarihsel geçmişi XVII. yüzyılın başlarına dek uzanan liberalizm, sosyal bir doktrin ve felsefedir. Özgürlük, hürriyet ve serbestlik anlamlarına gelen bu sözcük İngilizce kökenli olup liberty kelimesinden türetilmiştir. Liberalizm, bireyciliğe dayalıdır. Ayrıca bireylerin siyasal ve ekonomik hak ve özgürlüklerini güvence altına almasını savunur. Devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirildiği bir doktrindir. Sosyalizm Fransızca "socialisme" kelimesinden gelmektedir. Tanım olarak "toprak ve sermaye hâlinde üretim araçlarının mülkiyet

hakkını ve sınıfsız bir toplum oluşmasını savunan doktrin”dir. Liberal demokrasinin ve kapitalizmin doğurduğu yetersizlikler ve adaletsizlikler, sosyalizmin XIX. yüzyıl içinde ön plana çıkmasına ve önem kazanmasına sebep olmuştur. Sosyalizm, kapitalist sistemi adaletsiz bulduğu için onu değiştirmek ve yerine geçmek isteyen bir düzenin adıdır. XIX. yüzyılda bugünkü anlamını ve kapsamını kazanan sosyalizmin gelişmesinde K. Marx’ın büyük rolü vardır. Monarşi Bu sözcük Türkçeye Fransızca “monarchie” kelimesinden girmiştir. “Monarchie” kelimesi ise Yunanca “tek şef” anlamına gelen “monos archos” kelimelerinden türetilmiştir. Bu bağlamda monarşinin “tek kişinin yönetimi” anlamına geldiğini söylemek yanlış olmaz. Türk tarihinde bu kelimenin yerine hükümdar, sultan, padişah gibi bazı unvanlar kullanılmıştır. Oligarşi Ünlü düşünür Aristo oligarşiyi siyasal rejimin iktidardaki grubun kendi çıkarına göre işlediği rejim olarak tanımlamıştır. Bu kavram günümüzde “azınlık iktidarına dayalı rejimler” olarak değerlendirilmektedir. Buna göre oligarşi küçük bir grubun iktidarda olduğu yönetim şeklidir. Çağdaşlaşma (Modernleşme-Batılılaşma) “Moderne” sözcüğü Fransızca bir kelime olup yaşanan zamana, çağa uygunluk anlamında kullanılmaktadır. Çağın gereklerine göre yaşamak demektir. Eskiden kullanılan muasırlaşma, asrileşme veya günümüzde kullanılan batılılaşma, modernleşme, uygarlaşma gibi sözcüklerin en güzel karşılığı çağdaşlaşma kavramıdır. En geniş anlamıyla çağdaşlık gelişmiş dünyayı ve bu ölçütlerde yaşamayı ifade eder. Atatürk Dönemi Türk çağdaşlaşması, uygarlığa giden yolu açmıştır. Aynı zamanda Yeni Türk Devleti, yapısı ve görünümüyle mazlum milletlere de önderlik etmiş, onlara örnek olmuştur.

TÜRK İNKILABI’NIN ÖZELLİKLERİ VE ATATÜRK’ÜN İNKILAP ANLAYIŞI

Türk İnkılabı, bir diriliş ve yenilik hareketidir. Türk milleti siyasi ve hukuki olarak millî egemenliğe dayalı modern bir devlet, sosyal yönüyle de ileri ve medeni bir toplum olma tercihini Türk İnkılabı’yla gerçekleştirmiştir. Millî varlığını sürdürmesi için bireyleri arasında ortak bağ; din ve mezhep yerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı olmuştur. Vatandaşlık ortak kimliği ile toplum birbirine bağlanmıştır. Türk İnkılabı’yla devlet ve toplum hayatında çağdaş uygarlık prensipleri esas alınmıştır. Atatürk’ün inkılapları ne kadar önemseyip değer verdiğini, kendisinin şu sözleri en güzel şekilde anlatmaktadır: “İnkılap güneş kadar parlak, güneş kadar sıcak ve güneş kadar bizden uzaktır. İstikametimi daima o güneşe bakarak tayin eder ve öylece ilerlerim. Parlaklığı ve sıcaklığı ilerlememe müsaade edinceye kadar ilerlerim. Tekrar ilerlemeğe devam etmek üzere dururum, tekrar o güneşe bakarak istikamet alırım.” Atatürk, kendisinin gerçekleştirmeye çalıştığı inkılapların, Türk milletinin ideallerinin ve amaçlarının özeti olduğunu her vesile ile dile getirmiştir. Yaptığı her şeyi milleti için yapan ve yaptığı her şeyde Türk milletine güvenip onunla bütünleşen Atatürk, hayatı boyunca Türk milletini layık olduğu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmaya çalışmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'NDE TOPLUMSAL YAPI VE DEVLET DÜZENİ

XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan Osmanlı Devleti, yönünü diğer beyliklerin aksine Bizans'a çevirmiş, doğru siyasi, askerî ve içtimai politikalar takip etmek suretiyle de hızla büyüyerek dünyanın en büyük yüz ölçümüne sahip ve en uzun süre yaşayan devletleri arasına girmeyi başarmıştı. Devlet sisteminde reaya (halk) Allah'ın padişaha emanetiydi. Yani ülkede yaşayan bütün Müslümanlar eşitti, sınıf ayrımı yoktu ve topluluklar şeriat kurallarına göre idare edilirdi. Osmanlı padişahları, teorik olarak mutlak yetkilere sahipti. Toprak ve kullar üzerinde tasarruf hakkına sahip olmasına rağmen, uygulama aşamalarında yetkilerini kısıtlayan unsurlar da vardı. İslam hukuku, padişahın mutlak gibi görünen egemenliğini sınırlayan ilk unsurdur. Osmanlı Devleti'nde padişahın mutlak gibi görünen egemenliğini sınırlayan ilk unsurdur. Osmanlı Devleti'nde padişahın mutlak gibi görünen egemenliğini sınırlayan ilk unsurdur. Osmanlı Devleti'nde padişahın mutlak gibi görünen egemenliğini sınırlayan ilk unsurdur. Osmanlı Devleti'nde padişahın mutlak gibi görünen egemenliğini sınırlayan ilk unsurdur.

- Osmanlı devlet felsefesi,
- Hukuk devleti olması,
- Farklı din, mezhep ve ırklara karşı oldukça hoşgörülü olması,
- Güçlü ekonomiye sahip olması,
- Güçlü askerî teşkilatının olması,
- Kapıkulu sisteminin iyi işlenmesi,
- İlmiye sınıfının önemsenmesi,
- Osmanlı devlet teşkilatında görev yapan devlet adamlarının liyakatli ve donanımlı olması,
- Rüşvet, suistimal, israf, zulüm gibi olaylara fırsat verilmemesi şeklinde sıralanabilir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞ SÜRECİ

Osmanlı Devleti'nin büyüme ve yükselişini sağlayan; şahsi kahramanlıklar, idare kabiliyeti, merkezî ve taşra idarelerindeki üstünlükler XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başladı. O hâlde devlet sistemi iyi işlerken ne oldu da bu üstünlük unsurları değişime zorlandı? İşte asıl cevap bulunması gereken soru budur. Dış Sebepler Rönesans ve Reform hareketleri "Yeniden doğuş" anlamına gelen Rönesans (Renaissance) kavramı, temelde Grek ve Roma'nın yeniden canlandırılarak Avrupa'nın bilimde, sanatta, edebiyatta önemli ivmeler kazanmasını ifade etmektedir. Rönesans; Floransa, Venedik, Portekiz, Hollanda, İngiltere gibi kent devletlerde veya metropollerde ortaya çıkmıştı. Reform ise yenileştirme, yeniden kurma anlamına gelmektedir. XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'da dinî düşüncede ortaya çıkan eleştiriler ve çalışmalardır. Kiliseyi yeniden kurmak adına yapılan girişimlerin sonuçsuz kalmış olması, Avrupa'da yeni arayışlara yol açmıştır. Rönesans ile sanatta, bilimde, edebiyatta gelişen özgür düşünce ortamı Hristiyanlığın ve Orta Çağ Avrupası'ndaki kilise otoritesinin de tartışılmasına yol açmış ve böylece ortaya çıkan reform hareketi Avrupa'da farklı bir sürecin başlamasına neden olmuştu. Bu yeni süreçte insanlar artık geleneksel anlayışların ve dinin yerine dünyayı insan aklı ile anlama ve anlamlandırma çabası içine girmişlerdir. Dolayısıyla Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketleri bundan sonraki gelişmelerin de alt yapısını hazırlamıştır. Coğrafi Keşifler Yeni Çağa damgasını vuran ve bütün dünya ülkelerinin kaderini değiştiren olay coğrafi keşiflerdir. XV. yüzyılın sonlarından itibaren küçük Avrupa kıtasına sıkışıp kalan Avrupalılar, bu süreçte uçsuz bucaksız okyanuslara açılırlar ve yeni yerler keşfederler. İki yüz yıldan fazla süren bu hareketler "Büyük Coğrafya Buluşları" diye adlandırılır. Bu sürecin başlamasında etkili olan sebeplerin başında Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu coğrafyanın jeopolitik bağlamda üstünlüğü ele geçirmesiydi. Bu gidişat zamanla Avrupa'nın siyasi yapısını da etkilemiş, feodal yapı bir müddet sonra yerini merkezî kraliyetlere bırakmıştı. Özellikle bilim ve teknik alanındaki gelişmeler bu süreci hızlandırmıştı. Coğrafi Keşifler sonucunda;

- Dünya ticareti, Akdeniz'in dışına çıktı, okyanuslara taşındı.
- Keşiflerle yeni yerleşim yerleri kuruldu; köle ticareti ve kitle hâlinde göçler ortaya çıktı.
- Ticaret hırsı ve zenginleşme arzusu kapitalizmin ortaya çıkışına zemin hazırladı.
- Coğrafi keşiflerle misyonerlik ve dini yayma çabaları yeni keşfedilen yerlere ulaştı.
- Burjuva sınıfı ortaya çıktı; Avrupa'daki feodal yapıyı çöküşe zorladı.
- Sömürgecilik yönetimleri ortaya çıktı. (İlk sömürge imparatorlukları İspanya ve Portekiz tarafından

kuruldu.)

- Başta Osmanlı Devleti olmak üzere İslam ülkelerinin ekonomisi bozuldu ve fakirleşme, gerileme süreci başladı.
- Akdeniz limanları yerine, Atlas Okyanusu limanları önem kazanmaya başladı.
- Rönesans ve reform hareketleri hızlandı. • Kara yolu yerine deniz yolu ticareti önem kazandı.
- Melez ırklar ortaya çıktı.
- Baharat ve İpek Yolu önemini kaybetti. Kapitülasyonlar Kapitülasyon bir ülkede yabancı devletlerin tüccarlarının tabi olacağı şartları gösteren resmî belgelerin adıdır. Bizans ve Trabzon Rum Krallığı gibi devletlerin İtalyan tüccar şehirlerine verdikleri imtiyazlara “Hrisabule” altın mühür deniliyordu. Batılılar bu imtiyaza “Capitulatio” adını verdi. Osmanlı Devleti’nde de bu imtiyazlara ahitname, yazılı yemin, and deniliyordu. Yabancılara kapitülasyon veren ilk Türk devleti, Osmanlı Devleti de değildi. Daha önce Anadolu Selçuklu Sultanları İzzettin Keykavus ve Alaeddin Keykubat, İtalyanlara bu hakları vermişti. Devletin güçlü olduğu dönemlerde verilen kapitülasyonlar gerileme süreci ile birlikte Osmanlı Devleti’nin ekonomik olarak batılı devletlerin kontrolüne girmesine zemin hazırlamıştır. Sanayi İnkılabı Coğrafi keşiflerle başlayan uzun soluklu değişim ve dönüşüm süreci XVII. ve XVIII. yüzyıllarda düşünce ve bilimsel çalışmalarda yepyeni gelişmeleri de beraberinde getirdi. Avrupa önce “Akıl Çağı”nı sonra “Aydınlanma Çağı”nı yaşadı. Sömürgecilikle elde ettiği sermaye birikimi de hem sosyal tabakaları hem de üretim anlayışlarını altüst etti. Bu durum en az Fransız İhtilali kadar dünyayı etkileyecek olan Sanayi İnkılabı’nı ortaya çıkardı. Sanayi İnkılabı şu sonuçlarıyla bütün dünyayı etkilemiştir:

- Ucuz ham madde ve pazara olan ihtiyaç arttı.
- Makineleşme, üretimde öncelik hâline geldi.
- Kömür elektrik, petrol gibi enerji kaynaklarının önemi arttı.
- Büyük şirketler kuruldu ve ticarete tekelleşme süreci başladı.
- İşçi sınıfı, sosyalizm gibi kavramlar taraftar toplamaya başladı.
- Avrupa’da bilimsel buluşlar ve bu çerçevede yatırımlar hızla arttı.
- Yeni teknoloji silah üretimi arttı.
- Çevre, nüfus, kentleşme, beslenme gibi sorunlar ortaya çıkmaya başladı.
- Köylerden kentlere göçler arttı.
- Bankacılık sigortacılık gibi yeni sektörler önem kazandı. Fransız İhtilali XVIII. yüzyılın en önemli iki olayı ABD’nin tarih sahnesine çıkması ve büyük Fransız İhtilali idi. Kralın baskıcı yönetimi, halkın sınıflara ayrılması, ağır vergiler altında ezilmesi, İngiltere ve ABD’de demokratikleşme yolunda adımların atılması, insan hakları, özgürlük gibi açılımların Fransa’da da yankı bulması gibi sebepler ihtilalin ortaya çıkmasını sağladı. Fransız İhtilali’nin insanlık tarihini etkileyen sonuçları ise şöyledir:
- Hürriyet eşitlik, özgürlük, milliyetçilik, laiklik gibi fikirlere öncülük etti.
- Ulus devletlerin kurulması hızlandı.
- İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi birçok devlet için örnek teşkil etti.
- Laik sistem ve laik hukuk bütün dünyaya yayıldı.
- Çok uluslu devletlerin yıkılışı hızlandı. İç Sebepler Osmanlı Devleti; XVII. yüzyıla kadar göstermiş olduğu performansıyla bütün dünyanın en ileri ve kuvvetli birkaç devleti arasındaydı. Sahip olduğu coğrafya, dünyanın merkezi konumunda olan ve zor bir coğrafya idi. Nüfusu ortalama 20 milyon, yüz ölçümü de hinterlandıyla 22 milyon km² idi. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu süreçte Avrupa’da meydana gelen gelişmeler Osmanlı Devleti’nin idari, sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını etkilemişti. Olup bitenler karşısında gerekli yenilikler zamanında yapılamayıp ve ülke yönetimine keyfî uygulamalarla devam edilince önce duraklama sonra da gerileme süreci yaşandı. Osmanlı Devleti’nde merkezî idarenin bozulması I. Ahmet’in (1603-1617) ölümüyle birlikte yerine kardeşi Mustafa tahta çıktı. Ailenin en yaşlı üyesi hükümdarlık hakkını kazanmış, “ülüş sistemi” terk edilmiş “ekber ve erşed sistemi” yani ailenin en yaşlısı ve olgun olanının tahta çıkması geleneği başlamıştı. Bu tarihten itibaren şehzadeler, saray odalarında korunmaya başlanmıştır. Bu durum şehzadelerin yeteneksiz olmasına ve saray kadınları ile diğer görevlilerin etkisi altında kalmalarına sebep olmuştu. Taşra yönetiminin bozulması Osmanlı coğrafyası büyüdükçe sorunları da o nisbette büyüdü. XVII. yüzyıldan itibaren merkezî yönetimde meydana gelen değişim, devletin taşra yönetiminde de olumsuz etkilerini göstermekte gecikmedi. Bu süreçte yaşanan uzun savaşlardan dolayı tımar sahiplerinin görevlerini yapamamaları, taşrada güvenlik sorunlarını artırmış, bu da birçok isyanın çıkmasına ortam hazırlamıştı. Toprak sisteminin ve ordunun bozulması Kanuni Sultan Süleyman Devri’nde iyi uygulanan tımar sistemi, padişahın ölümünden sonra bozulma belirtileri göstermeye başladı ve ilk defa tımarlar iltizam şeklinde verildi. Zamanla sistem zulme dönüşme eğilimi gösterdi. Tımar sahipleri sadrazamlara rüşvet vererek haksız kazançlar elde etmeye başladı. Bu durum da halkın yöneticilere olan inancını sarsmış ve adaletiyle ünlü Osmanlı Devleti, prestij kaybetmiştir. Osmanlı’da toprak sistemi, aynı zamanda Osmanlı ordusunun da en önemli kaynağıydı. Dolayısıyla tımar sisteminin bozulması, Avrupa’nın disiplinli, donanımlı iyi teçhiz edilmiş orduları karşısında etkisiz kalması,

tımarlı sipahilerin de gücünü azalttı. Ayrıca geçim sıkıntısı yüzünden yeniçerilerin askerlik dışında işlerle uğraşmaları ordu disiplinini sarstı. Ekonomik yapının bozulması Güçlü mali dengeler XVII. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş sarsılmaya başladı. Bu sarsılma devletin her alanında kendini gösterdi. Devlette baş gösteren bu bozulma, onu yarı sömürge bir devlet olmaya kadar götürmüştü. O hâlde asırlarca dünyanın en güçlü ekonomisi olmayı başarmış olan Osmanlı ekonomisi ne oldu da bozuldu? Bu sebepleri şöyle izah edebiliriz; •Tımar sisteminde meydana gelen bozulma, • Ülkede uzun yıllar devam eden isyanlar, • Göç olgusuyla köylünün toprağını terk etmesi ve üretime ara vermesi, • Sık sık değişen padişahların dağıttığı cülûs bahşişleri ve masrafların artması, • Osmanlı'nın kontrolünde olan büyük ticaret yollarının denizlere kayması sonucu Osmanlı'da mali dengelerin bozulması, • Kapitülasyonların yaygınlaşması sonucu ihracat-ithalat dengesinin bozulması, • Saray masraflarının artması, • Köylünün vergi yükünün artması yüzünden üretimi bırakması, • Avrupa'nın sanayileşme hamleleri sonucu bol miktarda ürünün yerli üreticiyi iflasa sürüklemesi, • Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya karşı birçok noktada ortak hareket etmesi. Eğitim sisteminin bozulması Eğitim, birey-toplum ve devlet hayatında bir uyum ve bu çerçevede ihtiyaçların karşılanması faaliyetlerinin bütününe ifade eder. Osmanlı Devleti'nde eğitim, uzun yıllar çağdaşlarına göre daha ileri bir seviyedeydi. XVII. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti, dünyanın en güçlü ve donanımlı devleti olabilmişse bunu biraz da eğitim kurumlarına borçludur. XVII. yüzyıldan itibaren başlayan gerileme sürecinden eğitim kurumları da payını almıştır. Bu süreçte asli vazifeleri ilim olması gereken medreselilerin, siyasetle uğraşmaya başlamaları medreseye olan güveni sarsmıştı. Ulema sınıfı, maddi ve şahsi heveslerinin peşine düştü ve medreseleri bu amaçla kullanmaya başladı. Bu süreçte rüşvet, adam kayırma öne çıktı. Yargı teşkilatının bozulması Osmanlı Devleti'nin asırlarca sahip olduğu muazzam coğrafyada yaşayabilmesini temin eden en önemli unsurlardan biri de adalet ve hoşgörüyüdü. Çünkü devleti idare edenlerin temel felsefesine göre, "Reaya Allah'ın bir emanetidir", " Ülkeler kılıçlarla fethedilir ama adaletle yönetilir" idi. Bunun için yargı teşkilatı çok önemliydi. Yargı teşkilatının başında kazaskerler vardı. Devletin gerileme sürecine paralel olarak adalet-yargı teşkilatı da bundan etkilendi. İlmiye teşkilatının bozulması yargıyı da etkiledi. Kadılar iyi yetişmeden rüşvet ve iltimasla işlerini yürütmeye başladı. Sosyal patlamalar olmamasına rağmen, devletin çöküş sürecini hızlandırıcı rol oynadı. Azınlıkların faaliyetleri Azınlıklar, asırlarca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında huzur içinde, zengin ve müreffeh bir hayat sürdü. Bu durum, XIX. yüzyıldan itibaren sarsılmaya başladı. Ayrıca büyük devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine ulaşma noktasında politik özne olarak azınlıkları görmeye başlamaları ve misyonerlerin faaliyetleri, azınlıkların Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmelerine sebep oldu. Bu sürecin sonunda da azınlıkların büyük çoğunluğu bağımsızlıklarını elde etti. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecini hızlandırdı.

OSMANLI DEVLETİ'Nİ KURTARMA ÇABALARI

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren duraklama, XVII. yüzyıldan itibaren de gerileme dönemlerine girmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bariz bir şekilde ortaya çıkan gerilemenin sebeplerini araştıran o dönemin fikir ve devlet adamları, alınması gereken tedbirler konusunda çeşitli raporlar hazırlamışlar ve ilgili yerlere sunmuşlardır. Ancak Batı'daki gelişmelerin özünü yeterince kavrayamamışlardır. Bunun en büyük sebebi ise, Batı'ya karşı yüz yıllarca sürdürülen üstünlüğün vermiş olduğu büyüklük kompleksi ve Batı'daki gelişmeleri takip etmemeleriydi. Fakat 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça antlaşmaları Osmanlı aydınlarının Batı'ya bakış açılarını değiştirmiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren Batı'nın üstünlüğünü kabul etmek mecburiyetinde kalan Osmanlı padişahları ve devlet adamları, başta askerî alanda olmak üzere birçok alanda yenilikler yapmak mecburiyetinde olduklarına kanaat getirmişlerdir.

Tanzimat'tan Önce Yapılan İslahatlar (Reformlar)

Lale Devri (1718–1730)

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma yönünde ilk adımların atıldığı Lale Devri, adını dönemin yaşama biçimini simgeleyen lale çiçeğinden almıştır. Lale Devri'ne damgasını vuran kişi ise Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır. Bu dönem Batılı anlamda ıslahat hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilir.

III. Selim Dönemi (1789–1807)

Osmanlı Devleti'nde değişim ve yenileşmenin önemli bir zaman dilimini kapsayan III. Selim Dönemi, Lale Devri'nde baş gösteren Batılılaşma hareketinin ciddi bir aşamasıdır. Bu dönemde ıslahatlar belli bir canlılık ve yoğunluğa kavuşmuştur. III. Selim'in ıslahat çabaları sadece askerî ıslahatların genişlemesi açısından değil, aynı zamanda daha geniş çaplı girişimlerin başlangıcı olması bakımından da önemlidir. Bu dönemde Osmanlı Devleti Batı'nın gücünü görmeye başlamış, Batı devletlerine karşı yukarıdan bakan kendinden emin Osmanlı yerine, Batı'yı dikkate alan, hatta Batıyı merkeze koyan bir siyaset gütmeye başlamıştır. Bu döneme de adını veren en anlamlı ıslahat, şüphesiz Nizam-ı Cedit hareketidir. III. Selim kendisine sunulan raporlar doğrultusunda 72 maddelik Nizam-ı Cedit (Yeni Düzen) adı verilen bir program hazırlattı.

II. Mahmut Dönemi (1808–1839)

Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in yerine padişah olan IV. Mustafa'yı karşı bir darbeyle tahttan indirerek II. Mahmut'u tahta geçirdi. Osmanlı Devleti'nde ilk ciddi yenileşme hareketleri II. Mahmut Dönemi'ne rastlar. Bu dönemde yapılan köklü askerî reformların yanı sıra, Batı'dan kurum ve kurallarının da alınmaya başladığı görülür.

Şark Meselesi (Doğu Sorunu)

Şark Meselesi; Avrupa devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda Orta Doğu olayları için kullandıkları politik bir deyimdir. Şark Meselesi (Doğu Sorunu) tabiri Türklerle Batılı devletlerin mücadelesinde, çoğu zaman Batılı devletlerin gizli amaçlarının adı olmuştur. Başka bir ifade ile Şark Meselesi, Batılı devletlerin Türkler üzerindeki düşünce, hedef ve faaliyetlerinin sistematik bir ifadesidir.

TANZİMAT DÖNEMİ İSLAHAT HAREKETLERİ VE BAZI ÖNEMLİ GELİŞMELER **(3 KASIM 1839 - 23 ARALIK 1876)**

Tanzimat Dönemi, Osmanlı tarihinde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Tanzimat-ı Hayriyye adıyla da anılan bu dönem, Türk yenileşme tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin, Orta Çağ'a ait bir devlet yapısından, hukuki manada yeni ve çağdaş bir devlet yapısına doğru ilk adımını attığı görülmektedir. Bu amaçla devletin siyasi, sosyal, askerî ve kültürel alanlarda kötü gidişatını önlemek için daha geniş reformların yapılmıştır.

Tanzimat Fermanı (1839)

Bu dönemde Tanzimat Fermanı, bizzat sadrazam tarafından kaleme alınarak 3 Kasım 1839'da padişahın, devlet adamlarının, ulemanın, gayrimüslim din otoritelerinin, yabancı elçilerin, esnaf temsilcilerinin ve kalabalık bir halk topluluğunun huzurunda Mustafa Reşit Paşa tarafından okunmuştur. Gülhane Parkı'nda okunması nedeniyle Gülhane Hatt-ı Hümayunu veya Tanzimat-ı Hayriye de denir. Tek yanlı iradenin ürünü olan bu belgede padişah, bizzat kendisinin de kanunlara uyacağını taahhüt etmektedir. Eşitlik sorunu da önemli bir konu olarak ele alınmakta ve din, dil, mezhep farkı olmaksızın herkesin yasalar önünde eşit olduğu beyan edilmektedir.

Kırım Savaşı ve Paris Kongresi (1856)

ırım Savaşı, Rusya'nın geleneksel sıcak denizlere inme siyasetini gerçekleştirmek üzere harekete geçmesiyle başlamıştır. Ancak Rusya'nın yarattığı tehlike diğer Avrupalı büyük devletlerin de çıkarlarına dokunduğundan, bu devletler Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya'ya karşı birlikte hareket etmişlerdir. Rusya yenilmiş ve sonuçta 1856 Paris Antlaşması imzalanmıştır.

Islahat Fermanı (18 Şubat 1856)

Tanzimat Fermanı ile azınlıklara tanınan hakları yetersiz ve verilen sözlerin de gerçekleşmemiş olduğunu iddia eden Batılı devletler, 1856 tarihli Paris Konferansı öncesinde, Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın müdahalelerine karşı korumanın bedeli ve Avrupa devletleri topluluğuna kabulün ön şartı olarak, yeni bazı isteklerde bulunmuşlardır. İngiltere, Fransa ve Avusturya kendi aralarında çeşitli görüşmeler yaparak bazı kararlar almıştı. Bu kararların başında Islahat Fermanı'nın ilanı gelmekteydi. Bu ferman, 18 Şubat 1856 tarihinde "Islahat Fermanı" adı ile padişah Abdülmecit tarafından bir Hatt-ı Hümayun şeklinde Paris görüşmelerinden altı hafta önce ilan edilmiştir. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'ndaki esas hükümleri teyit ve tekrar etmekle beraber, gayrimüslim unsurlara daha geniş haklar tanıyordu.

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ

(23 ARALIK 1876-23 TEMMUZ 1908)

Devleti kurtarmak için Tanzimat Dönemi'nde çok önemli reformlar yapıldı. Ancak bu reformlar da beklentileri karşılamadı. Yeni yetişen kuşak, ülke sorunlarının kişi egemenliğine dayanan mutlak monarşi ile çözülemeyeceği kanaatindeydi. Bunlar parlamentoya dayalı meşruti bir yönetimi savunuyorlardı. Onlara göre Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet ilan edilip, Meclis'e azınlıkların temsilcileri katılırsa, ayrılıklar giderilir ve bir Osmanlı milleti oluşturulabilirdi. Böylece Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışamayacak, ülke içerisindeki karışıklıklar da önlenmiş olacaktı. Meşrutiyetin doğuşundaki en önemli etken, Tanzimat ortamında yetişen Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Süavi gibi aydınların başlattıkları Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) hareketidir. Meşrutiyet fikirlerinin gelişmesinde ikinci bir etken ise ülkede sivil siyasi gazetelerin çıkması, buralarda siyasi ve kültürel konularda halkı aydınlatıcı yazıların yazılması, kültürel hayatla birlikte siyasi hayatı da etkilemiş, birçok fikir tartışılmaya ve aydınlar arasında yayılmaya başlamıştı. II. Abdülhamit, Sadrazamlığa Mithat Paşa'yı getirdi. Mithat Paşa'nın başkanlığında bir heyet hemen anayasa hazırlıklarına başladı. Hazırlanan Kanûn-ı Esâsî (Anayasa) 23 Aralık 1876'da Beyazıt Meydanı'nda devlet adamları, ulema ve halkın huzurunda törenle ilan edildi. Böylece Yeni Osmanlılar amaçlarına ulaşmış, Osmanlı Devleti ise artık anayasalı bir döneme girmiş oldu. Artık devlet anayasadaki ilkelere göre yönetilecekti. II. Abdülhamit Dönemi'nde faydalı birçok girişimlerde bulunulmuş, anayasa dışında bir dizi ıslahat da yapılmıştır. Özellikle eğitim alanında köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. Kanûn-ı Esâsî İlk Türk anayasası olarak kabul edilen Kanûn-ı Esâsî, Yeni Osmanlıların baskıları sonucunda 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilmiştir. Mithat Paşa, anayasal bir düzene geçildiği takdirde Avrupalı devletlerin müdahalelerinin ortadan kalkacağına inanıyordu. Kendisi Kanûn-ı Cedit adıyla bir anayasa taslağı da hazırlamıştı. Ancak II. Abdülhamit bunu kabul etmedi. Fransız Anayasası'nı çevirterek danışmanlarına ve bakanlarına inceletip yeni bir anayasa taslağı hazırlattı. Bu anayasa, hazırlanış bakımından halkın temsilcilerinden oluşan bir meclisin ürünü olmayıp, tamamen padişahın iradesinden kaynaklandığı için bir ferman anayasası olarak değerlendirilmektedir. Anayasanın hazırlanış gayesi meşruti bir idareyi getirmektir. İlk Türk anayasası olarak kabul edilen Kanûn-ı Esâsî temel hak ve özgürlükler bakımından zayıf olmasına rağmen, aydınlar tarafından bir özgürlük sembolü olarak görülmüş ve tekrar yürürlüğe konulması için yıllarca mücadele verilmiştir. Düyûn-ı Umûmiye (Genel Borçlar İdaresi) Savaşın getirmiş olduğu ekonomik açığı kapatabilmek için devletin çıkardığı uzun vadeli borçlanma tahvilleri Londra, Paris, Frankfurt ve Viyana borsalarında satışa çıkarıldı. Elde edilen gelirler, ülkenin kalkınmasına yönelik yatırımlar yerine, tüketim giderlerinin finansmanında kullanılmıştır. 1854-1876 yılları arasında devlet sürekli olarak elverişsiz şartlarla borçlanarak bir dış borç batağına saplanmıştı. Osmanlı Devleti'nin 1875 yılına geldiğinde 200 milyon sterlin dış borcu vardı. Muharrem Kararnamesi (Hicri takvime göre Muharrem ayında olduğu için) adı verilen bir yönetmelikle, Osmanlı borçları birleştirildi ve 20 Aralık 1881'de "Düyûn-ı Umûmiye" yönetimi denilen bir idare kuruldu. Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nda ilk defa aldığı borçlardan ancak 100 yıl sonra (son taksit 25 Mayıs 1954'te) ödendi.

II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE SONUÇLARI

Osmanlı'da modernleşme sürecinin en önemli halkalarından biri, 1876'da gerçekleşen "Meşrutiyetin" ilanıydı. Bu durum ülkede sevinçle, coşkuyla karşılandı. Ancak bu sevinç çok uzun sürmedi. Birtakım sebeplerden dolayı 1878'de Padişah II. Abdülhamit'in iradesiyle Meclis dağıtıldı. Kanûn-ı Esâsî ise şeklen yürürlükte kaldı. Ülkede ilk defa "Tıbbiyeli" öğrencilerin 1889'da kurduğu İttihat-ı Osmanî Cemiyeti ile başlayan örgütlü muhalefet, kısa zamanda Avrupa'daki Jön Türklerin de katılımıyla büyük bir muhalif harekete dönüştü. Hepsinin amacı daha çok özgürlük, demokratikleşme ve meşrutiyetin yeniden ilanı yoluyla katılımcı bir yönetime ülkeyi kavuşturmaktı. II. Meşrutiyet'in ilanını hızlandıran en önemli olay, 8-9 Haziran 1908'de İngiliz Kralı Edward'la Rus Çarı II. Nikola'nın Reval'de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'nin geleceğini görüşmeleri oldu. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti harekete geçti. Onlara göre yegâne çare "Meşrutiyetin" ilanıydı. II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de "Meşrutiyeti" yeniden ilan etmek mecburiyetinde kaldı. 24 Temmuz'da da Kanûn-ı Esâsî'yi yeniden uygulamaya koyarak Meclis-i Mebusan'ı uzun bir aradan sonra yeniden toplantıya çağırdı. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Kanûn-ı Esâsî'de de bazı değişiklikler yapıldı. Bu yeniliklerden bazıları şunlardır:

- Osmanlı Hükûmeti daha önce olduğu gibi padişaha değil; Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olacaktır.
- Padişahın Meclis-i Mebusan'ı dağıtma yetkisi kaldırılmıştır.
- Padişaha, tahta çıktığı zaman, anayasaya, vatana ve millete sadakat göstereceğine dair yemin kuralı getirilmiştir.
- Padişahın tek başına karar alma yetkisi kaldırılmış, kararlarda sadrazam ve ilgili bakanın imzası şartı getirilmiştir.
- Padişahın sürgüne gönderme yetkisi kaldırılmıştır.
- Kişi özgürlüğü güvence altına alınmıştır.
- Basına özgürlük getirilmiş ve sansür kaldırılmıştır.
- Antlaşmaların Meclis'te onaylanması esası getirilmiştir.
- Derneklerin ve siyasi partilerin kurulmasına izin verilmiştir. 3

1 MART OLAYI (13 NİSAN 1909)

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, konumunu daha da güçlendirdi. Diğer taraftan Cemiyetten aradıklarını bulamayanlar ve yeni rejimi istemeyenlerin de sayısı küçümsenmeyecek derecede artmaktaydı. Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesinde "din elden gidiyor" propagandası da buna eklenince 13 Nisan (31 Mart) 1909'da İstanbul'daki Avcı Taburları isyan çıkardı. Bu isyan kısa sürede büyük şiddet hareketlerine dönüştü. Dahası İstanbul'daki ordu birliklerinin denetimi elden çıktı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İstanbul'da meydana gelen bu duruma müdahale etmek üzere, Edirne ve Selanik'teki askerî birliklerden yeni bir ordu oluşturdu ve İstanbul'a doğru yönlendirdi. Bu gelişmelere seyirci kalan II. Abdülhamit, olup bitenlerden sorumlu tutuldu. 27 Nisan'da da Sultan II. Abdülhamit usulüne uygun bir şekilde tahttan indirilerek, yerine II. Abdülhamit'in kardeşi Mehmet Reşat (65 yaşında), "V. Mehmet" adıyla tahta geçti. Böylece II. Abdülhamit'in 33 yıllık saltanatı son buldu.

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE FİKİR AKIMLARI

Osmanlılık Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklar üzerinde asırlar boyunca yaşayabilmesi onun siyasi ve idari becerisi ile alakalıydı. Birçok farklı din ve etnik kökenli unsuru bir arada yaşatabilmek için de "Millet Sistemi" denilen bir sistemi hayata geçirilmiştir. Tanzimat Fermanı'yla başlayan yeni süreçte ise Avrupai tarzda kurumsal yapılanmaya paralel olarak Osmanlı azınlıkları arasındaki statü farklılıklarını ortadan kaldırmak için hukuki reformların yapılmasına özen gösterilmişti. 1876 tarihli Kanûn-ı Esâsî'nin ilanı da bu düşünce akımı pratik hayatta yerini almış oldu. Ancak 1878'den itibaren II. Abdülhamit'in takip ettiği politikalar çerçevesinde "Osmanlılık" fikri de geride kalmış, daha çok İslamcılık fikri öne çıkmıştı. Buna rağmen II. Meşrutiyet'in ilanına kadar muhaliflerin en çok tartıştığı fikirler arasına girmişti. 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edilince yeniden Osmanlılık fikrinin güç kazanacağı düşüncesi belirdi. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, savaş naralarının artması, Osmanlılık fikrine büyük bir darbe vurdu. I. Dünya Savaşı'nın çıkışı ve sonraki gelişmeler de "Osmanlılık" fikrinin daha da zayıflayarak ortadan kalkmasını hızlandırmıştı. İslamcılık Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çıkmazlar karşısında

ortaya çıkan fikir akımlarından biri de “İslamcılıktır”. Kavram; İslam dünyasında tecdid, ıslah, İttihad-ı İslam, Batı dünyasında ise Panislamizm gibi terkiplerle ifade edilmektedir. Özellikle İslam dünyasının ve Osmanlı Devleti’nin gelişmiş Avrupa karşısında içinde bulunduğu çıkmazlar konusunda yeni çıkış yolları arayan yönetici ve aydınların çabaları sonucu şekillenen ve taraftar toplayan İslamcılık fikrinin ortaya çıkışını etkileyen sebeplerden birkaçı şunlardır;

- Batı dünyasının siyasi, ilmî, maddi ve teknik açıdan çok ilerlemiş olması,
- İslam dünyasının Batı karşısında askerî başarısızlıklar yaşaması ve bunun sonucu büyük sorunların ortaya çıkması,
- İslam dünyasının büyük bir kısmının emperyalist devletlerce işgal edilmiş olması,
- Gelişen Batı karşısında Müslüman aydınların aşağılık kompleksine girmesi,
- Batı dünyasının İslam dünyasına karşı oryantalist ve misyonerlik faaliyetlerine girmesi. İşte bunun gibi sebeplerle hem Osmanlı Devleti, hem de diğer İslam dünyası üzerinde kendini tanıma ve yeniden dirilişin İslamın değerlerine sarılmayla sağlanabileceği hakkında kanaatler ileri sürülmeye başlandı. Osmanlı Devleti’nde “Osmanlıcılık” fikrinin yaşanan gelişmelere paralel olarak önemini yitirmesinden sonra İslamcılık siyasi hayatta yerini almaya başladı. Böylece gayrimüslimler dışlanmış, Müslümanlar ise ön plana çekilmiş oldu. İslamcılık, Sultan Abdülaziz Dönemi’nde 1872’de tartışılmaya başlandı. II. Abdülhamit Dönemi’nde ise İslamcılık devletin adeta resmî ideolojisi hâline dönüşmüştü. Türkçülük Fransız İhtilali’nden sonra bütün dünyaya yayılan milliyetçilik düşüncesi kısa zamanda Avrupa’da etkisini göstermiş, Osmanlı Devleti’ne ise Balkanlar üzerinden girmiş ve özellikle önce Hristiyan unsurlarda, sonra da Müslümanlar arasında yayılmaya başlamıştı. Milliyetçilik akımı etkisini önce yurt dışında yaşayan Türkler arasında gösterdi. Özellikle Rusların hâkimiyeti altında yaşayan Türkler, kendilerine reva görülen politikalara karşı Türk kimliğine sarılmışlar ve bunu bir özgürlük mücadelesi olarak algılamışlardı. Türkçülük fikrinin bir “kimlik” olarak ortaya çıkışı II. Meşrutiyet’ten sonra oldu. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çalışmaları bu fikrin gelişmesine büyük ivme kazandı. Türkçüler, Meşrutiyetin ilanıyla 7 Ocak 1909’da Türk Derneği’ni, 31 Ağustos 1911’de Türk Yurdu Cemiyeti’ni kurdu. Türk Yurdu Dergisi’nin çıkması, 25 Mart 1912’de Türk Ocağı’nın kurulması, bu çerçevede çok önemli adımlardı. Türkçülük fikri, İttihat ve Terakki Dönemi’nde devletin adeta resmî ideolojisi oldu. Ancak I. Dünya Savaşı’nın acı yengilisiyle gücü zayıfladı ve fikir hayatında eleştirilmeye başlandı. Ama Türkçülük, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan çizgide hep varlığını sürdürdü. Batıcılık Batıcılık çabaları II. Meşrutiyetin ilanıyla yeni bir çehre kazandı. Batılılaşma toplumun en önemli sorunu olarak algılandı ve bu dönemde sistemleştirildi. 1908’den sonra bu düşüncelere inanan kişiler, “Mehtap, Şebtab, İctihad” gibi dergiler etrafında birleşerek Batılılaşmak gerektiği ve İslamiyetin bu uğurda yeniliklere engel olduğu gibi tezlerini savundular. Bu akımın en önemli isimleri; Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Rıza Tevfik idi. Batıcıların toplum ve devlet hayatına dair ortaya koydukları somut isteklerinden bazıları şunlardır;
- Bütün şehzade ve veliahtların eğitim ve terbiyesine dikkat edilmeli, • Padişahlar tek evli olmalı, cariyelik kalkmalı,
- Fes kaldırılmalı,
- Kadınların kılık kıyafetlerine karışılmamalı,
- Tekke ve zaviyeler kapatılmalı,
- Medreseler kapatılmalı,
- Şeri mahkemeler kapatılmalı,
- Latin alfabesine geçilmeli,
- Medeni Kanun kabul edilmeli. Batıcılık çabaları, Osmanlı Devleti’nin yıkılış sürecinde bir çare olmadı; ama Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin gelişme sürecinde atılan bazı somut adımların Batıcılar tarafından daha önce dile getirildiğini söyleyebiliriz. Teşebbüs-i Şahsî ve Âdem-i Merkezîyet Kişisel girişim ve yerinden yönetim anlamına gelen bu hareket Prens Sebahattin ve arkadaşlarının ortaya attığı ve geliştirdiği bir fikir hareketidir. Prens Sebahattin, görüşlerinin merkezine bireyi oturtmuştur. Akılcı ve özgürlükçüydü. Bu zamana kadar yapılan yeniliklerin sathi ve devlet aygıtına göre yapıldığını anlamıştı. Oysaki ona göre gelişme bireyle başlardı. Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi durumun da ancak federasyon sistemiyle çözülebileceği fikrindeydi. Osmanlı’da Sosyalist Hareketler Meşrutiyet Dönemi fikir akımları içerisinde Osmanlı toplumu tarafından en az benimsenen hiç şüphesiz sosyalizmdir. Osmanlı İmparatorluğu’nda sosyalist fikirler gayrimüslim azınlıklar tarafından gündeme getirilirken, bu fikirlerin merkezi ise Selanik ve Makedonya idi. Siyasi parti olarak Türk tarihinin ilk Sosyalist Partisi olan Osmanlı Sosyalist Fırkası ise 1910 tarihinde Hüseyin Hilmi tarafından kurulmuştur. İştirak, İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet adlı yayım organlarını çıkaran parti, parlamentoda temsil edilememiş, kurucusu Hüseyin Hilmi 1913 yılında dönemin Sadrazamı Mahmut Şevket Paşa’ya yapılan suikast sonucu Kastamonu’ya sürülmüş, parti ise bundan dolayı kapanmıştır. Mütareke Döneminin diğer sol/sosyalist partileri ise;
- Türkiye İşçi Çifti Sosyalist Fırkası (III. Enternasyonal’e bağlı),
- Sosyal Demokrat Fırka (II. Enternasyonal’e bağlı),
- Müstakil Sosyalist Fırka,

- Amele Fırkası,
- Mesai Fırkası'dır. Bu dönemde yayımlanan sol/sosyalist yayım organları ise Aydınlık, Kurtuluş ve Orak-Çekiç'tir. İttihat ve Terakki Cemiyeti Paris'te bulunan ve Auguste Comte'un pozitivist görüşlerinden etkilenen Ahmet Rıza Bey, Meşveret gazetesini çıkarmış İttihat ve Terakki adında bir cemiyet kurmuştu. 1895'te İstanbul'daki "İttihad-ı Osmanî Cemiyeti" mensuplarıyla bir şekilde irtibat kurulmuş ve Ahmet Rıza Bey'in etkisiyle cemiyetler birleştirilmiş ve yeni cemiyetin adı "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak belirlenmişti. Zamanla Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başladı. Bunu fırsat bilen II. Abdülhamit, muhaliflerle temasa geçerek, faaliyetlerine son vermelerini, yurda dönmeleri hâlinde affedileceklerini ve liyakatlerine göre görevler verilebileceğini söyleyince, cemiyet üyeleri arasında var olan anlaşmazlıklar sürat kazandı ve başta Mizancı Murat Bey olmak üzere bir kısım Jön Türk İstanbul'a döndü. Trablusgarp ve Balkan savaşlarıyla devletin onurunun kırıldığı gerekçesiyle tarihte "Babıâli Baskını" diye bilinen hareketle 23 Ocak 1913'te Kamil Paşa Hükûmeti devrilerek, yerine 24 Ocak'ta Mahmut Şevket Paşa Hükûmeti kuruldu. 11 Haziran'da Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle yerine sadrazam olan Said Halim Paşa Hükûmeti Dönemi ise İttihat ve Terakki'nin tam iktidar dönemi olarak değerlendirilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası'nı çok zor günler beklemekteydi. Bütün zorluklara rağmen Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan çizgide yaptığı çok önemli birkaç faaliyetini ifade etmek gerekirse; • 1913'de İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu ve Belediyeler Kanunu hazırlandı. • Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte iktisadi bağımsızlık için kapitülasyonlar tek taraflı olarak kaldırıldı.
- 1917'de Hukuk-ı Aile Kararnamesi çıkarıldı.
- Göçebelerin iskânı için çalışmalar yapıldı.
- Gündelik hayatın Avrupalı standartlara kavuşturulması için çalışıldı.
- Eğitim reformuna büyük önem verildi.
- Darüleytamlar (yetimhaneler) açıldı. Nice ümitlerle girilen I. Dünya Savaşı, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de sonunu hazırladı. Savaşı Almanya'nın kaybetmesiyle müttefiki Osmanlı Devleti de bu acı sonu kabullenmek zorunda kaldı.

TRABLUSGARP SAVAŞI

İtalya'nın hedefi Tunus, Trablusgarp (Libya) ve Habeşistan'ı ele geçirip birleştirerek, Kuzey Afrika'da bir imparatorluk kurmaktı. Zaten bunu bir hak ve kendisini de Roma'nın bir mirasçısı olarak görmekteydi. Osmanlı Devleti'ne verilen ultimatomdan cevap geldiği gün İtalya, Trablusgarp'a asker çıkarmaya başladı. Bu gelişmelere rağmen Osmanlı Devleti buralara ordu gönderecek durumda değildi. Ancak İtalyanlara karşı Trablusgarp halkının kendi savaşlarını kendilerinin vermesi için oraya gönüllü subaylar gönderildi. Bunların arasında; Mustafa Kemal, Enver Bey, Kuşçubaşı Eşref gibi gönüllüler bulunmaktaydı. Trablusgarp'a giden gönüllüler, aşiretleri ve özellikle de Sünusileri örgütledi. Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurarak saldırıya geçmesi, Trablusgarp Savaşı'nın gidişatını değiştirdi. Osmanlı Devleti, önceliği Balkanlara vermek zorunda kalınca bir an evvel barış yapmak için çareler aradı. Barış görüşmeleri için İsviçre'nin Uşi Kasabası'nda bir araya gelen taraflar 18 Ekim 1912'de Uşi Antlaşması'nı imzaladı. Böylece Trablusgarp Savaşı sona ermiş oldu.

BALKAN SAVAŞLARI

I. Balkan Savaşı Osmanlı'ya karşı Balkanlarda kurulmak istenen ittifakın oluşmasında İtalya ile devam eden Trablusgarp Savaşı kadar, Osmanlı Devleti'nin içerde yaşadığı parti çekişmeleri, ordu içinde yaşanan yeni yapılanma, terhisler gibi sebepler de etkili oldu. Yakaladığı fırsatları değerlendirmek isteyen Balkan devletleri, Ekim 1912'de Osmanlı'ya savaş ilan etti. Beklenmedik bir süratle Bulgarlar İstanbul'u, Yunanlılar Selanik'i, Sırlar Arnavutluk'u, Karadağlılar İşkodra'yı ele geçirmek için harekete geçti. Fransa Başbakanı Poincare'nin savaşa son vermek için bir konferans toplama çabalarıyla Aralık 1912'de Londra'da bir konferansın toplanması kararı alınmıştır. Burada yapılan görüşmeler sonucunda 30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması imzalandı. Babıali Baskını I. Balkan Savaşı yenilgiyle sonuçlanınca Ahmet Muhtar Paşa istifa etmek zorunda kaldı. Yerine Kamil Paşa Hükümeti kuruldu. Yeni hükümette de İttihat ve Terakki dışlanınca, İttihatçılar harekete geçti. Balkan Savaşları'nda kaybedilen yerleri geri almak vaadiyle çalışmalarını yürüten İttihat ve Terakki, 23 Ocak 1913'te başta Enver ve Talat beyler olmak üzere Babıali'ye (Sadarete) baskın yaparak Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı öldürüp, Kamil Paşa'yı istifaya zorladılar ve Sadaret'e Mahmut Şevket Paşa'yı getirmek üzere de padişaha baskı yaptılar. Bu gelişmeler sonucunda Mahmut Şevket Paşa, hükümeti kurmak üzere görevlendirildi. Böylece İttihat ve Terakki Fırkası ülke yönetimine el koymuş oldu. II. Balkan Savaşı II. Balkan Savaşı'nın görünen en önemli sebebi, Londra Antlaşması'yla Osmanlı ülkesini paylaşan Balkan devletlerinin bu paylaşımından memnun olmamasıydı. Balkanlarda ortaya çıkan yeni gelişmeleri fırsata çevirmek isteyen İttihat ve Terakki Hükümeti, en azından Edirne'yi Bulgarlardan geri almak için Osmanlı ordusunun harekete geçmesini istemişti. Enver Bey'in komutasındaki Osmanlı ordusu, 22 Temmuz 1913'te Edirne'yi Bulgarlardan geri aldı. İstanbul ve Atina antlaşmalarıyla Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Türkler "azınlık" statüsü kazandı. Osmanlı Devleti, Balkan savaşları sonucunda Batı Trakya, Makedonya, Ege adaları ve Arnavutluk'u kaybetti. Balkan savaşları sonucu buralarda yaşayan Türklerin büyük bir kısmı Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti ise bu süreçte iç politikada ciddi sorunlar yaşamaya başladı. 11 Haziran 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ya suikast düzenlendi. Yerine Prens Said Halim Paşa, sadarete getirildi. Ülkede seçimler yapıldı ve yeni Meclis 14 Mayıs 1914'te açıldı.

I. DÜNYA SAVAŞI VE SEBEPLERİ

1914-1918 yılları arasında önce Orta Avrupa'da başlayan daha sonra Orta Doğu, Afrika, Uzak Doğu ve deniz aşırı ülkelerde devam eden, dünyanın büyük bir bölümünü etkileyen milyonlarca insanın ölümüne sebep olan I. Dünya Savaşı; o zamana kadar insanlık tarihinin görmüş olduğu ilk büyük savaştır. Ekonomik Yayılma ve Sömürgecilik Politikaları XIX. yüzyılda sanayileşmenin hızla gelişmesi ve Sanayi İnkılabı'nın gerçekleşmesi, sömürgeciliğin gelişmesine yol açmıştır. Özellikle Sanayi İnkılabı'nın iki temel kaynağı olan ham madde ihtiyacı ve pazar edinme gibi sebepler sömürgeci devletleri; Avrupa'nın dar sınırlarından çıkararak yeni kıtalara ve ülkelere yönlendirmiştir. Dolayısıyla bu sömürgeci devletlerin ekonomik çıkar çatışmaları, karşılıklı siyasi rekabete ve uyuşmazlıklara sebep olmuştur. Güvenlik endişesi de sömürgeciliği hızlandıran başka bir nedendir. Zira sömürgeci devletler ellerindeki sömürgeleri korumak maksadıyla, sömürgeleri kendi yönetimleri altına alma gereğini duymuşlardır. Sömürge imparatorluklarından en büyüğü İngiliz İmparatorluğu'ydü. Kurmuş olduğu sömürge imparatorluğuyla kendi ülke topraklarının 104 katı büyüklüğüne ulaştığından "üzerine güneş batmayan ülke" unvanını kazanmıştı. Diğer taraftan Fransa, Hollanda, Belçika, İspanya, Portekiz,

Rusya daha sonrada İtalya, Almanya ve ABD gibi ülkelerde bu büyük yarışın içerisinde yer alarak dünyanın değişik bölgelerinde sömürgelere sahip olmuşlardır. Avrupa’da Almanya-Fransa, Balkanlarda Avusturya-Rusya Arasındaki Anlaşmazlıklar Avrupa’da Alman-Fransız anlaşmazlığı savaşın diğer sebeplerinden biridir. Fransa’nın elinde bulunan geniş tarım alanlarına sahip Alsace ile kömür ve demir yataklarının bulunduğu Lorraine bölgesi Fransa ile Almanya arasında her zaman anlaşmazlık konusu olmuştur. Alman Birliği’nin kuruluş aşamasında 1870-71 Fransa-Almanya Savaşı’nda Fransa’yı ağır bir yenilgiye uğratan Almanlar, Fransa’nın elinde bulunan Alsace-Lorraine Bölgesi’ni Alman İmparatorluğu’na katmışlardı. Fransızlar bu yenilgiyi ve Alsace-Lorraine Bölgesi’nin ellerinden çıkmasını hiçbir zaman hazmedememiş, bunu millî bir onur meselesi hâline getirmişlerdi. Milliyetçilik 1789 Fransız İhtilali ile bütün dünyaya yayılan milliyetçilik fikirleri, I. Dünya Savaşı öncesi bütün dünyada millî toplumların yalnız cankurtaran simidi değil, aynı zamanda ideallerinin gerçekleşmesine imkân veren akım olmuştur. XX. yüzyılla birlikte büyük Avrupa devletlerinde beliren yeni milliyetçilik akımları ise devletin gücünü artırmaya, kendi milletini üstün görmeye yönelik politikaların kaynağı olmuştur. Avrupa milletleri mensup oldukları beyaz ırkı üstün tutarak, yeryüzünün kalabalık ırkı olan sarı ırkı ikinci sınıf insan olarak görüyorlardı. Ayrıca bununla da yetinmeyip kendi kavimlerini üstün görme siyasetini de güdüyorlardı. Dinî ve Kültürel Yayılma Politikaları Sömürgeci devletler dünya çapında uyguladıkları ekonomik ve siyasi yayılma politikalarına paralel olarak gittikleri yerlere kendi dinlerini ve kültürlerini de götürüyorlardı. Hatta çoğu yerde dinî ve kültürel yayılma politikaları daha da ağır basıyordu. İngiliz, Fransız, Alman kültür heyetleri kendi kültürlerini ve dillerini yaymak için dünyanın her tarafına yayılmışlardı. Bu durum nüfuz çekişmesinin bir başka yönünü oluşturuyordu. Aşırı Silahlanma ve Militarizm Duyguları I. Dünya Savaşı’nın önemli nedenlerinden biri de aşırı silahlanma ve buna bağlı olarak militarizm duygularının ön plana çıkmasıdır. Özellikle Almanya siyasi birliğini tamamladıktan sonra sanayisinin bir bölümünü savaş sanayine ayırarak deniz ve kara ordularını çok güçlendirmişti. Önce Almanya-İngiltere arasında başlayan bu silahlanma yarışı daha sonra diğer Avrupa devletlerini de etkilemiş silahlanmaya çok yüklü paralar ayırmışlardı. Aşırı silahlanma bu ülkeler arasındaki güvensizlik ortamını daha da artırmış, sorunların diplomatik yollarla değil, savaşarak çözülebileceği inancı hâkim olmaya başlamıştı. Hanedan Çekişmeleri Rusya’da Romanoflar, Avusturya’da Habsburglar, Almanya’da, Hohenzollern, İngiltere’de Hanover hanedanları vardı. Bunlar birbirleriyle akraba idiler. Başka bir devlette kendi hanedan üyelerinin iş başına gelmesi için devamlı rekabet ediyorlardı. Çünkü bu durum kendi hanedanlarına itibar ve nüfuz kazandıracaktı. Bloklaşma I. Dünya Savaşı’nın sebeplerinden biri olan bloklaşma, Almanya’nın 1870’ten sonraki dış politikasının belirleyici unsuru olmuştur. İtalya’nın Fransa ile ilişkileri iyi değildi. Bir taraftan Fransa korkusu, diğer taraftan sömürgecilik yarışına katılma isteği İtalya’yı Almanya ile bir ittifaka yöneltti. Böylece 1882 yılında Almanya, Avusturya ve İtalya arasında Üçlü İttifak denilen blok oluştu. Avrupa’da, karşılıklı menfaatler doğrultusunda oluşan “Üçlü İttifak” ve “Üçlü İtilaf” isimleriyle anılan bu bloklaşma politikaları, daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. I. Dünya savaşı öncesi, hatta savaş başladıktan sonra bile bazı devletlerin bu bloklara katıldığı görülmüştür.

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI

I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa karşılıklı ihtirasların ve çıkar çatışmalarının düğümlendiği bir merkez durumuna gelmişti. 28 Haziran 1914'de eşi ile birlikte Saraybosna'yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand ve karısı, Princip adında bir Sırp milliyetçisi tarafından suikast sonucu öldürülünce savaş resmen başlamıştı. Bu olay, Avrupa'yı bir hafta içinde dünya çapında bir savaşın içine sürüklemişti.

BÜYÜK DEVLETLERİN OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ EMELLERİ

Osmanlı Devleti, jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı tarih boyunca çatışmaların merkezi olmuştur. Konumu ile Akdeniz ve Orta Doğu'nun, doğu-batı ve kuzey-güney eksenini üzerinde bir köprü durumundadır. Kara ve deniz yollarının kesiştiği, önemli stratejik konumu dolayısıyla bu bölge, dünya hâkimiyetine aday olan büyük devletlerin daima iştahını kabartmıştır. İngiltere'nin Osmanlı Devleti Üzerindeki Emelleri Sömürgecilikte dünyanın en güçlü devleti olan İngiltere'nin Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri Osmanlı Devleti'nin jeopolitik konumuyla doğrudan ilişkilidir. İngiltere, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana siyaset izlemiştir. Zira güçlü ve dost bir Osmanlı Devleti geleneksel İngiliz siyaseti için gerekli idi. Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü muhafaza etmek, İngiliz menfaatleri açısından anlamsızdı. Kendisi Hindistan yolunu güvenlik altına almaya çalıştı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki parçalama projelerinde de yer alan İngiltere, Ermeni Meselesi'nde de birinci derecede rol oynamış ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışında oldukça etkili olmuştur. Rusya'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Emelleri Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı dönemlerde hızla modernleşen ve güçlü ordular kuran Rusya, büyük bir devlet olarak ortaya çıktı. Çar I. Petro'dan itibaren İstanbul'u ele geçirmek ve sıcak denizlere inmek düşüncesi, Rus dış politikasının temelini oluşturmuştur. Bunun için de kendisine engel gördüğü Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca politikalar izlemekten geri durmamıştır. Bu nedenle iki devlet arasında birçok savaş olmuştur. Fransa'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Emelleri Osmanlı Devleti, güçlü olduğu dönemlerde Fransa'ya verdiği Kapitülasyon adı verilen imtiyazlarla, diğer Avrupa devletlerinden daha farklı ayrıcalıklar tanımıştı. Bu dostluk XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ancak Sanayi İnkılabı'ndan sonra hızla yayılan sömürgecilik yarışında Fransa, Osmanlıya karşı pek de dostça davranmamıştır. Birçok sömürgesini İngiltere'ye kaptıran Fransa, önce kendisine yakın bölgelerdeki Osmanlı topraklarına göz dikti. 1789'da Mısır'a saldırdı, 1830'da Cezayir'i daha sonra da Tunus ve Fas'ı işgal etti. İtalya'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Emelleri İtalya siyasi birliğini tamamladıktan sonra sömürgecilik yarışında diğer Avrupa devletlerinden geri kalmamak için çaba harcamıştır. Dünyanın büyük bir bölümü diğer Avrupalı devletler tarafından sömürgeleştirildiği için Osmanlı Devleti topraklarına göz dikerek bu devletin aleyhine genişleme politikası gütmüştür. İtalya Osmanlı Devleti aleyhindeki gizli antlaşmalara da katılmıştır. Önceleri İzmir ve çevresine göz diken İtalya, bunu elde edemeyince Antalya ve çevresini almayı planladı. Ancak Türk Millî Mücadelesi buna fırsat vermedi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti Üzerindeki Emelleri Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminden itibaren mücadele ettiği en büyük rakiplerinden biri de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olmuştur. II. Viyana Kuşatması'na kadar Osmanlı Devleti bu devlete karşı hep üstünlük sağlamıştır. Ancak 1683'ten itibaren şartlar Osmanlı Devleti aleyhine gelişme göstermiş, 1699 Karlofça Antlaşması'yla Macaristan'ı Avusturya'ya bırakmak zorunda kalmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİ VE SAVAŞTIĞI CEPHELER

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na çok zor şartlarda girmiştir. Trablusgarp ve özellikle Balkan Savaşları, devletin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve askerî yöndeki çaresizliğini bütün açıklığıyla ortaya çıkarmıştır. İngiltere ve Fransa ile yapılan iki ittifak girişiminin sonuçsuz kalması Osmanlı Devleti'ni ister istemez Almanya'nın tarafına itmişti. Zaten bu dönemde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Hükümeti ise bu gelişmelerden dolayı Almanya'ya daha yakın duruyordu. Enver Paşa'nın emri ile Amiral Şöson kumandasında, aralarında Yavuz ve Midilli'nin de buldukları on bir parçadan oluşan Osmanlı donanması, 29 Ekim 1914'te Karadeniz'e açılarak Rusya'nın Odesa ve Sivastopol limanlarını bombaladı. Böylece Osmanlı Devleti bir oldu bittiyle savaşa sokulmuş oldu. İtilaf Devletleri ise Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek karşılık verdiler. Rusya 3 Kasım'da, İngiltere ve Fransa ise 5 Kasım'da savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti de bunlara 11 Kasım'da resmen savaş ilan etti. Padişah V. Mehmet Reşad, 14 Kasım 1914'te "Cihad-ı Ekber" (Büyük Cihad) ilan ederek bütün Müslümanları Halife'nin yanında savaşa davet etti. Ancak beklenen netice çıkmadı. Doğu Cephesi

Osmanlı orduları ilk olarak Kafkas Cephesi'nde Sarıkamış Harekâtı'yla Ruslara karşı savaşmıştır. Almanya'nın cephelerde rahatlamasını sağlamayı, Rus işgali altındaki Türkleri kurtarmayı ve Bakü petrolünün ele geçirilmesini amaçlayan bu cephe, bir taarruz cephesidir. Güney Cephesi Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordularının savaştığı ikinci cephe Süveyş Kanalı'na yapılan seferdir. İngilizlerin 1914 yılında Mısır'ı kendi topraklarına kattığını ilan etmesi üzerine Cemal Paşa komutasındaki birliklerimiz Süveyş Kanalı'na hücum etti. Ancak bölgeye yapılan iki taarruzunda başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra İngilizler, Suriye-Filistin Cephesini açmış ve Kudüs'ü işgal etmişlerdir. Türk ordularının savaştığı bir başka cephe Sina, Hicaz ve Yemen'dir. Irak Cephesi'nde ise 1914'te Basra'ya asker çıkaran İngilizler, Abadan petrolünü korumak ve kuzeye doğru ilerleyerek Ruslarla birleşip Anadolu'yu çember içine almak istiyorlardı. Savaşın ilk yıllarında Türk orduları büyük başarılar elde ettiler. Selman-ı Pak ve Kütü'l-amare'de İngilizler yenilgiye uğradılar ve 1915 yılı sonunda kuvvetlerinin üçte birini kaybederek geri çekilmek zorunda kaldılar. Batı Cephesi Bu cephede Türk birlikleri Galiçya, Romanya ve Makedonya'da müttefiklerine yardım amacıyla savaşmıştır. Romanya, İtilaf Devletleri yanında savaşa katılınca Almanya, Avusturya- Macaristan ve Türk kuvvetleri Galiçya'da ortak bir cephe açtılar. Romanya kuvvetleri bu bölgede yenildi ve 1917 yılında cephe kapandı. Çanakkale Cephesi Çanakkale savaşları I. Dünya Savaşı içinde ayrı bir özelliği olan, tarihin kaderini değiştiren, Türk milletinin en görkemli zaferlerinden biridir. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'na yönelik girişimleri 1914 Ağustos ayından itibaren başlamıştı. İtilaf Devletleri'nin bu cepheyi açmalarının sebeplerini şu şekilde özetleyebiliriz,

- Boğazları ve İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak,
- Çarlık Rusya'sıyla boğazlar yoluyla bağlantı kurmak, Rusya'ya silah ve malzeme yardımında bulunmak ve Rusya'nın elindeki bol miktardaki buğdaydan yararlanmak,
- Osmanlı Devleti'nin Almanya'yı desteklemesini engellemek,
- Boğazlara yerleşerek savaşa henüz katılmamış Balkan Devletleri üzerinde caydırıcı güç olmak ve bu devletlerin kendi yanlarında savaşa katılmalarını sağlamak,
- Savaşı kısa sürede bitirmek. Çanakkale Savaşı'nın sonuçlarına gelince;
- İngilizlerin Orta Doğu projeleri aksadı.
- İtilaf Devletleri Çarlık Rusya'sına gerekli yardımı yapamadı.
- Çarlık Rusya'sında ihtilâl çıktı, Çarlık rejimini yıkan Bolşevikler I. Dünya Savaşı'ndan çekildiler. Elviye-i Selâse toprakları (Kars, Ardahan, Batum) yeniden Türk topraklarına katıldı.
- Dünya Savaşı'nın uzamasına neden oldu ve yeni cepheler açıldı.
- Bulgaristan'ın İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmesinde etkili oldu.
- Bu zaferle İstanbul ve Türk vatani, karşılaşması muhtemel erken bir istiladan kurtulmuş oldu.
- Bu zafer; Mustafa Kemal Paşa'nın ün kazanmasına ve Millî Mücadele'nin lideri olmasına zemin hazırladı.

I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN PAYLAŞILMASI İÇİN YAPILAN GİZLİ PROJELER

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak endişesi içinde girmeye mecbur kalmıştı. Dört sene sürecek bu muazzam savaşta kendinden beklenmeyen bir performans göstermesi İtilaf Devletleri'nin bütün hesaplarını altüst etmişti. Yapılan anlaşmalardan en önemlileri şunlardır: İstanbul Anlaşması, Londra Anlaşması, Sykes-Picot Anlaşması, St. Jean de Maurienne Anlaşması, Mac-Mahon Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu. İtilaf Devletleri'nin 1915-1917 yılları arasında kendi aralarında gizlice yaptıkları anlaşmaların sebeplerini ise şöyle izah etmek mümkündür;

- Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak,
- Kendi aralarında savaş boyunca ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları engellemek,
- Savaşın gidişatına göre hareket ederek dengeleri kendi lehlerine çevirmek için İtalya'yı bir şekilde savaşın tarafı yapmak,
- Savaş öncesi ve sonrası bazı sorunlarla boğuşan Çarlık Rusya'sını bloklarının içinde tutmak,
- Osmanlı Devleti'nin paylaşımı için ortam hazırlamak.

İstanbul Anlaşması (Mart-Nisan 1915)

İngiltere, Rusya, Fransa arasında yapılan ilk gizli anlaşma, İstanbul Anlaşması'dır. Bu anlaşma, esas itibarıyla Rusya'nın taleplerine cevap vermek adına yapılır. Rusya'nın bu girişiminin sebebi ise boğazlar ve İstanbul üzerindeki tarihî emellerine kavuşma arzusu idi.

Londra Anlaşması (Nisan 1915)

Osmanlı Devleti'nin parçalanması için yapılan bu anlaşma, İngiltere Rusya, Fransa ve İtalya arasında Londra'da imzalandı. Yapılan görüşmeler sonucu 26 Nisan 1915'te Londra Anlaşması imzalandı. Buna göre; Rodos ve On İki Ada üzerinde yaşanan egemenlik tartışmalarına son verilerek adı geçen yerler İtalya'ya bırakılıyor, Bingazi ve Derne gibi bölgelerde Osmanlı'ya ait bütün hakların İtalya'ya geçmesi kabul ediliyor, ayrıca Antalya ve çevresi İtalya'ya bırakılıyordu.

Sykes-Picot Anlaşması (26 Nisan 1916)

İngiltere, Fransa ve Rusya bir taraftan İtalya ile Londra Anlaşması'nı imzalarken diğer taraftan da kendi aralarında İtalya'yı bilgilendirmeden, Osmanlı mirasının taksimi için görüşmeler yapmaktaydı. İngiliz Diplomat Mark Sykes ile Fransız meslektaşısı Georges Picot müzakereleri yürüttüğü için anlaşmaya bu isim verilmişti.

St. Jean de Maurienne Anlaşması (17 Nisan 1917)

Sykes-Picot Anlaşması gizli tutulmasına rağmen olup bitenleri öğrenen İtalya, durumdan çok rahatsız olmuştu. Bunun için de 1915 Londra Anlaşması gereğince kendisine vaad edilen Osmanlı topraklarının sınırlarının kesin bir şekilde çizilmesini istemişti. Rusya'nın içinde bulunduğu sorunlar iyice artınca bu sefer İngiltere, taleplerini görüşmek üzere Fransa- İtalya sınırındaki St. Jean de Maurienne İstasyonu'nda bir vagona bir araya gelerek müzakere yapmışlar ve sonuçta Antalya'ya ilaveten İzmir vilayeti de İtalya'ya bırakılmıştır. Ayrıca İskenderun, Hayfa, Akra, Mersin limanlarından da serbest bir şekilde yararlanma hakkı elde etmişlerdir. Balfour Deklarasyonu İngiliz hükümeti, ABD'nin desteğini alabilmek için orada yaşayan Yahudileri kazanma politikası gütmeye başladı. Bu maksatla 2 Kasım 1917'de İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Arthur James Balfour, uluslararası siyonizm hareketinin liderlerinden Lord Rothschild'e bir mektupla müracaat ederek Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin kurulmasını destekleyeceğine dair taahhütte bulundu. Bu teklif uluslararası arenada destek bulmakta gecikmedi.

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONA ERMESİ VE ÖNEMLİ GELİŞMELER

Rusya'nın Savaştan Çekilmesi ve Brest-Litovsk Barışı (3 Mart 1918)

Çarlık Rusyası, XIX. yüzyıl boyunca bir taraftan modernleşme çabalarını sürdürürken bir taraftan da önemli sosyoekonomik, siyasi ve fikrî alanlarda ciddi sorunlarla uğraşmaktaydı. I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri arasında yer alan Rusya'da sorunlar hiç eksilmedi. Bir taraftan savaşın ağır yükü, diğer taraftan Almanya'nın baskısı, İngiltere ve Fransa'nın yardımlarından yoksun kalması ülkede hoşnutsuzlukları artırdı. Yeni kurulan hükümetin en önemli işi savaşa son vermektir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar sonucunda Bolşevik Rusya, önce mütareke sonra da Almanya ile anlaşarak 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzaladı. ABD'nin Savaşa Katılması ve Barış Çabaları ABD'nin Almanya'ya savaş ilanına Orta ve Güney Amerikalı devletler ile Çin'de katılınca, Üçlü İtilaf

devletleri çok büyük bir moral ve güç kazandı. Almanya ve müttefikleri ise üstün götördükleri savaşı kaybetmeye başladı. Savaşın getirdiği ağır yükümlülükler Almanya'yı sosyoekonomik ve siyasi yönlerden de ciddi olarak sıkıştırmaya başladı. İtilaf Devletleri cephelerde üstünlüğü ele geçirdi. Başkan Woodrow Wilson, 18 Ocak 1918'de Kongre'de yaptığı konuşmalarında savaş sonrası yapılacak barışın temel prensiplerini belirlediği 14 maddelik görüşlerini bütün dünyaya ilan etti. Wilson, ortaya koyduğu prensiplerine 11 Şubat 1918'de yaptığı konuşmasında çok önemli esaslar ekledi. Ortaya konulan bu prensipler barış için yeni umutlar doğurdu ve özellikle Almanya ve müttefikleri barış için yeni arayışlarını hızlandırdı. I. Dünya Savaşı'nı Sona Erdiren Antlaşmalar Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanması savaşın Doğu Cephesi'ni tasfiye anlamına da geliyordu. Böylece Almanya bütün kuvvetlerini Batı Cephesi'ne yönlendirme fırsatı yakalamış oldu. Ancak bu sevinç çok uzun sürmedi. Wilson'un 14 maddelik prensipleriyle ortaya konulan "savaşın kazananı yoktur" felsefesi savaşı bitiren en önemli dayanak oldu. 7 Mayıs 1918'de Romanya savaştan çekildi. Bu gelişmenin ardından Bulgaristan, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve nihayetinde de Almanya barış istedi. Böylece I. Dünya Savaşı aşağıda açıklanacak antlaşmalarla sona ermiş oldu.

Paris Konferansı (18 Ocak 1919)

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından savaş sonrası yeni bir dünya kurmak maksadıyla ABD, İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde bir barış konferansı toplandı. I. Dünya Savaşı sonrası yenilen devletlerle imzalanan antlaşmalar, Paris Konferansı sürecinde hazırlandı. Romanya'nın Savaştan Çekilmesi ve Bükreş Antlaşması (7 Mayıs 1918) Romanya, 1916 yılında İtilaf Devletleri yanında savaşa girdi. Ancak peş peşe aldığı yenilgilerle topraklarının önemli bir kısmını kaybetti. Savaşta fazla bir varlık gösteremeyen Rusya'nın Brest-Litovsk'la yenilgiyi kabul edip ayrılması Romanya'yı da zor durumda bıraktı. Mart 1917'de mütareke, 7 Mayıs 1918'de ise Almanya ve müttefikleriyle Bükreş Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmaya göre Romen petrollerinin işletmesi en az 30 yıllığına Almanya ve Avusturya'ya bırakılacaktır. Bulgaristan'ın Savaştan Çekilmesi ve Neuilly Antlaşması (27 Kasım 1919) I. Dünya Savaşı'nın dört yıldan fazla sürmesi Bulgaristan üzerinde ciddi tesirler bıraktı. Özellikle Almanya'ya devamlı gıda göndermesi tarımla geçinen Bulgaristan halkı üzerinde çok büyük yıkım meydana getirdi. 1 Ocak 1918'den itibaren de Almanya'nın mali yardımları kesmesi Bulgaristan'ı tükenme noktasına taşıdı. Bulgaristan İtilaf Devletleri'nin taarruzlarına daha fazla dayanamadı. 29 Eylül'de mütareke, 27 Kasım 1919'da da Neuilly Antlaşması'nı imzaladı. Avusturya ve Macaristan'ın Savaştan Çekilmesi St. Germain Barış Antlaşması (10 Eylül 1919) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu savaş sürecinde büyük sıkıntılar yaşadı. 1918'de ise Çek, Hırvat, Sloven, Romenler ve Macarların ayaklanarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu parçaladı ve barış için arayışa girdi. 3 Kasım 1918'de İtalya ile mütareke imzaladı. Barış Konferansı da Avusturya ve Macaristan'ı ayrı ayrı sorumlu tuttu ve 10 Eylül 1919'da Avusturya ile St. Germain Antlaşması imzalandı. Buna göre Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın bağımsızlığını tanıdı. Almanya'nın Savaştan Çekilmesi ve Versailles Barış Antlaşması (28 Haziran 1919) 28 Haziran 1919'da Paris yakınlarındaki Versailles Sarayı'nda Almanya ile Versailles Antlaşması imzalandı. 9 Temmuz'da ise Alman Meclisi, antlaşmayı onayladı. 10 Ocak 1920'de ise yürürlüğe girdi. Böylece Bismarck'ın Almanyası yıkılmış oldu. Milletler Cemiyeti'nin Kurulması Paris Barış Konferansı'nda en çok üzerinde konuşulan konulardan biri Milletler Cemiyeti'nin kurulması idi. Cemiyetin amacı, uluslararası iş birliği, barış ve güvenliği tesis etmektir. Cemiyet ilk çalışmalarına 1920'lerde başladı. 1921'de de Lahey Adalet Divanı'nı teşekkül ettirdi. Almanya 1926, Türkiye 1932, Sovyetler Birliği ise 1934'te cemiyetin yeni üyeleri oldu. Uluslararası önemli sorunların çözümüne çalıştı. Osmanlı Devleti ile Mondros Mütarekesi'nin İmzalanması ve İşgaller I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan İttifak Devletleri birer birer mütareke imzalayarak savaştan çekilirken barış antlaşmaları için görüşmelere başladılar. Osmanlı Devleti ise öncelikle yaşadığı hükümet krizini aşmak için çabalar göstermiş ve nihayetinde Ahmet İzzet Paşa'nın hükümeti kurmasıyla krizi aşmıştı. Osmanlı Devleti'nin mütareke teklifini ABD, Osmanlı Devleti ile savaş hâlinde olmadığı gerekçesiyle teklifi İtilaf Devletleri'ne yönlendirdi. Osmanlı Hükümeti de ABD'den ümidi kesti. İstanbul'da esir bulunan İngiliz General Townshend'in aracılığıyla İngiltere'ye mütarekeyi imzaya hazır olduğu mesajını gönderdi. Townshend, bu mesajı Akdeniz'deki İngiliz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe'a iletince süreç başlamış oldu. Osmanlı heyeti, görüşmelere giderken iyimserlik havası taşıyordu. Yani görüşmelerin Wilson İlkeleri etrafında yapılacağını sanıyordu. Oysaki görüşme metni daha önceden hazırlanmıştı. Osmanlı heyetine hemen hiç söz hakkı verilmedi. Görüşmeler sonunda; 30 Ekim 1918'de kısa ama çok önemli yirmi beş maddelik Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütareke, 31 Ekim günü yürürlüğe girdi.

MONDROS MÜTAREKESİ (30 EKİM 1918)

Bırakışma [Mütareke] koşullarının bazıları;

- Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçiş sağlanması. Çanakkale ve Karadeniz boğazları kalelerinin Müttefiklerce işgal edilmesi.
- Türk sularında bütün mayın tarlalarının, torpido kovanlarının ve başkaca engellerin yerlerinin gösterilmesi ve bunların taranması ya da kaldırılması için istenebilecek yardımın yapılması.

- Karadeniz'deki mayınlara ilişkin eldeki bütün bilgilerin verilmesi.
- Müttefik savaş tutsakları ile gözaltındaki ya da tutsak Ermenilerin tümünün İstanbul'da toplanarak hiçbir koşula bağlı olmaksızın Müttefiklere teslim edilmesi.
- Sınırların denetlenmesi ve iç düzenin korunması için gerekli olan birlikler dışında Türk ordusunun derhâl terhis edilmesi.
- Türk kara sularında ya da Türkiye'nin işgalindeki sularda bulunan bütün savaş gemilerinin teslim edilmesi.
- Müttefiklerin, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı bulunması.
- Şu sırada Türk işgali altında olan bütün limanların ve demirleme yerlerinin Müttefik gemilerince özgürce kullanılması ve düşman tarafından kullanılmasının önlenmesi.
- Bütün Türk limanlarında ve tersanelerinde her türlü gemi onarımı kolaylıklarından yararlanılması.

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

- Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi ile fiilen işgal edilme sürecine girdi.
- Dünya Savaşı boyunca imzalanan gizli anlaşmalar uygulamaya konuldu.
- Zararlı cemiyetlerin kurulması hızlandı.
- Bu durum karşısında yararlı cemiyetler kuruldu.
- Mütareke ile Anadolu insanının savunma yeteneği kırıldı ve işgallere ortam hazırlandı.
- Boğazların denetiminin işgalci güçlerin eline geçmesiyle Anadolu ve Rumeli arasındaki irtibat kesilmiş oldu.
- Osmanlı Devleti'nin deniz gücü yok edildi.
- Haberleşme merkezlerine ve araçlarına el konulunca Anadolu insanı arasında irtibat koparılmış oldu. Bu da işgallere karşı birlik, beraberlik ve ortak hareket etme kabiliyetini ortadan kaldırdı.
- İşgalcilere istedikleri yerleri ele geçirme hakkının verilmesiyle işgaller hızlandı. Doğu Anadolu vilayetlerinde Ermenistan ile Kürdistan devletleri kurulması için bu yolda çalışmalar başlatıldı.
- Bu mütareke, "silah bırakışmadan" çok daha fazla anlam taşımaktaydı. Bu hâliyle kesin hükümlerle bir antlaşma niteliğinde ve Sevr Antlaşması'nın alt yapısını oluşturmaktaydı.
- Mütarekenin gereğince de Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığı ortadan kaldırıldı.
- Mütareke, milliyetçi duyguları öne çıkararak, Millî Mücadele sürecinin başlamasına ortam hazırladı. Türk tarihinin gördüğü en ağır mütareke olan "Mondros Mütarekesi" hiç zaman kaybedilmeden işgalci devletler tarafından uygulamaya konuldu.

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI ÜLKENİN GENEL DURUMU VE OSMANLI HÜKÛMETİNİN TAVRI

Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin varlığına kasteden, Türk halkını en tabii ve meşru hakkı olan yaşama hakkından mahrum bırakan, can, mal ve namus güvenliğini ortadan kaldıran klasik devletler hukukuna aykırı tek taraflı bir dayatmadır.

ÜLKEDEKİ AZINLIKLARIN FAALİYETLERİ VE ZARARLI CEMİYETLER

Mondros Mütarekesi'nden cesaret alarak çalışmalarını hızlandıran zararlı cemiyetleri iki kategoride toplamak mümkündür. Bunlar; azınlıkların kurmuş olduğu cemiyetler ve millî varlığa düşman cemiyetlerdir. Azınlıkların Kurmuş Olduğu Cemiyetler Azınlıkların kurmuş olduğu cemiyetlerin ortak özellikleri; kurmuş oldukları cemiyetlerle İtilaf Devletleri'nin Anadolu'daki ileri karakolu gibi hareket ederek işgalleri kolaylaştırmak, Anadolu ve Rumeli toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmektir. Bunlar Anadolu hareketine ve Türklerin millî devlet kurmalarına şiddetle karşı idiler. Rumların Kurmuş Olduğu Cemiyetler Mavri Mira (Kara Gün) Cemiyeti 1919'da farklı Rum cemiyetlerinin bir araya gelmesiyle İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nde kurulan ve Yunan hükûmetinin maddi ve manevi yardımını gören Mavri Mira Cemiyeti, özellikle Rumların faaliyete geçmesinde büyük rol oynadı. Kurmuş olduğu çetelerle Türk kasaba ve köylerinde şiddet eylemlerine girişmişlerdi. Etniki Eteryâ (Millî Dernek) Cemiyeti 1814 yılında Megalo İdea'yı gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş olan bu cemiyet, Mondros Mütarekesi'nden sonra bir taraftan Mavri Mira ile iş birliği yaparken, diğer taraftan Karadeniz'de Samsun-Trabzon merkezli bir Pontus Devleti kurmak için çalışmalar yapmıştır. Pontus Rum cemiyeti Rize'den İstanbul Boğazı'na ve İç Anadolu'nun kuzeyine kadar uzanan topraklar üzerinde Trabzon merkezli bir Rum Devleti kurabilmek amacıyla 1904 yılında kurulmuştur. Cemiyetin merkezi İstanbul idi. Rumların en iyi teşkilatlanmış cemiyetiydi. Cemiyetin teşkilatlanması ve silahlanmasında Merzifon'daki Amerikan Koleji'nin büyük rolü olmuştur. Kordos Komitesi Rumların kurmuş olduğu silahlı örgütlerden biridir. Yunanistan tarafından İstanbul'da Rum Göçmenleri Merkezi Komisyonu açık adıyla faaliyet gösteren komitenin gizli görevi, dışarıdan getirdikleri Rum ve Ermeni militanları göçmen gibi göstererek ülkenin değişik bölgelerine göndermektir. Bu komite, Pontus Cemiyeti'nin en büyük destekçisi idi. Ermenilerin Kurmuş Olduğu Cemiyetler Ermeni temsilcisi Bogos Nubar Paşa, Mondros Mütarekesi'nden bir ay sonra 30 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri'ne müracaat ederek bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulmasını istemiştir. Ermeni temsilcileri 26 Şubat 1919'da da Paris'te toplanan "Onlar Konseyi'nde" bu isteklerini resmen açıklamıştır. Hınçak (Çan Sesi) Komitesi Kafkasyalı Avedis Nazarbekian ve eşi Maro tarafından 1886'da İsviçre'de kurulan Marksist bir komitedir. Amaçları Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan devleti kurmak, bunu Rus ve İran Ermenistanlarıyla birleştirmek böylece Büyük Ermenistan hayallerini gerçekleştirmektir. Taşnak (Hançer) Komitesi 1890'da Tiflis'te Ruslar tarafından kurdurulan bu cemiyetin ikinci bir adı da Taşnaksütyun" veya Ermeni İhtilal Dernekleri Federasyonu'dur. Tiflis'teki Genç Ermenistan, Van'daki Armenekan ve Hınçak komitelerini birleştirerek daha da güçlenmek amacını gütmüştür. Museviler (Yahudiler)'in Faaliyetleri ve Kurmuş Oldukları Cemiyetler Mondros Mütarekesi'nden sonra bir kısım Yahudiler, Yahudi halkının ve tüccarlarının çıkarlarını korumak ve Wilson İlkeleri'ne dayanarak Filistin'de bağımsız bir Yahudi Devleti kurmak amacıyla faaliyetler içerisine girmişlerdir. Millî Varlığa Düşman Cemiyetler Millî çıkarlara ters, millî birlik ve beraberliği bozucu faaliyetler içerisinde bulunan bu cemiyetler, işgalci devletlerin destek ve yardımlarıyla kurulmuştur. Bu cemiyetlerin bir kısmı da maalesef Türkler tarafından kurulmuştur. Emperyalist devletlerin çıkarlarına hizmet ederek ülkenin işgalini kolaylaştırmışlardır. İç ayaklanmalara sebep olarak millî kurtuluşu belli bir süre engellemişlerdir. Mandacı olanlar, kurtuluşu İngiliz ve Amerikan mandasında aramışlardır. Bir kısmı da saltanat ve halifeliğin etkisi altında kalarak millî devlet anlayışına karşı çıkmışlardır. Kürt Teali Cemiyeti Kürt Teali Cemiyeti, Mayıs 1919'da merkezi İstanbul'da olmak üzere Seyit Abdulkadir liderliğinde kurulmuştur. Cemiyetin amacı, Wilson İlkeleri'ne dayanarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, İngilizlerin desteğiyle bağımsız bir Kürt Devleti kurmaktır. Ancak asırlarca birlikte yaşamış Doğu ve Güneydoğu halkı, bu cemiyetin faaliyetlerine katılmadığı gibi şiddetle protesto etmiştir. Anadolu'daki Millî Mücadele'yi destekleyerek ülkenin bütünlüğünü en zor dönemde devam ettirmişlerdir. Teali-i İslam Cemiyeti (Müslümanlığı Yükseltme Cemiyeti) Şubat 1919'da İstanbul medreselerinde görevli bazı müderrisler tarafından kurulmuştur. Vatanın kurtuluşunun Hilafete ve İslama bağlılıkla mümkün olacağına inanan cemiyet, Halifeliği ve Saltanatı kurtarmak

için bütün İslam halkının birleşmesini istiyordu. Kendisini partiler üstü görüp din ve devlet birliğini savunuyordu. Siyaseten Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemişlerdir. Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Sarayla yakın ilişkisi bulunan bu cemiyet, Damat Ferit hükümetlerini desteklemiş, vatanın kurtuluşunun padişah buyruklarına sıkı sıkıya uymakla mümkün olacağını savunmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla da sıkı bir iş birliğine girerek Anadolu'daki Millî Mücadele'yi engellemeye çalışmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası İttihat ve Terakki Fırkası'na muhalif olarak 21 Kasım 1911'de kurulan bu parti, II. Meşrutiyet Dönemi'nin en ciddi muhalif oluşumudur. Askerî Nıgehban (Askerî Bekçi) Cemiyeti II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan iktidar mücadelesinde ikinci planda kaldığı için ittihatçı düşmanı olan subaylar tarafından kurulmuş ve Ocak 1919'dan itibaren faaliyetlerini başlatmışlardır. Cemiyet, görünürde askerinin siyasete karışmamasını savunuyordu. İngiliz Muhipleri Cemiyeti (İngiliz Dostları Derneği) Resmî adı "Türkiye'de İngiliz Muhipleri Cemiyeti" olan dernek, İzmir'in işgalinden beş gün sonra, 20 Mayıs 1919'da kuruldu. Derneğin fikir babaları Damat Ferit Paşa ve Sait Molla'dır. Cemiyet üyeleri arasında bakanlar, bazı devlet adamları, komutanlar, elçiler, üst düzey yöneticiler ve gazeteciler de vardır. Cemiyet üyeleri Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ancak İngiliz himayesinde sağlanabileceğini savunuyorlardı. Wilson Prensipleri Cemiyeti Çok kısa ömürlü fakat etkili bu cemiyet, Millî Mücadele'nin başlaması arifesinde, İstanbul'da çoğunluğu gazeteci-yazar, akademisyen, doktor ve avukatlardan oluşan umutsuz bir aydın tabaka tarafından, Aralık 1918'de kurulmuştur. Kurtuluş yolunu ancak Amerikan himayesi veya mandasında gören cemiyetin bazı üyeleri, isteklerinin ne kadar yersiz ve anlamsız olduğunu geçte olsa anlamışlar ve bir müddet sonra Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Millî Mücadele saflarına katılmışlardır.

İŞGALLERE KARŞI TÜRK TOPLUMUNUN TEPKİSİ VE FAYDALI CEMİYETLER

Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan işgaller ve barış konferansına ilişkin haberler, Türklerin öz yurtlarında bağımsız bir devlet olarak yaşayıp yaşayamayacakları hakkında kuşkular doğmasına sebep olmuştu. Durumun vahşet ve vahameti karşısında her yerde kurtuluş çareleri aranmaya başlanmıştı. İşte bu haksız işgallere tepki olarak ortaya çıkan Millî Mücadele fikri bir takım Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kurulmasına da ortam hazırlamıştır. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Doğu Anadolu'nun Ermeniler tarafından istenmesi ve Paris Konferansı'nda bazı Doğu vilayetlerinin Ermenistan'a verilmesi gerektiği şeklindeki karar üzerine İstanbul'da Harputlu Ahmet Nedim, Diyarbakırlı Süleyman Nazif, Pirinççizade Feyzi ile Sivashlı gençler ve Erzurumlu Raif Hoca tarafından 2 Aralık 1918'de kurulmuştur. Vanlı ve Bitlisli aydınlar da cemiyete üye olmuşlardır. Cemiyetin amacı, Doğu illerinin Ermenilere ve Gürcülere verilmesini önlemektir. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti 2 Aralık 1918'de Edirne'de kurulan bu cemiyetin amacı; Yunan istila ve işgallerine direnme ve Mavri Mira Cemiyeti'nin iddialarına karşı faaliyet yürütmektir. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti 12 Şubat 1919'da merkezi Trabzon olmak üzere kurulmuş olan bu cemiyet, Doğu Karadeniz'in çeşitli il ve ilçelerinde şubeler açmıştır. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti 1 Aralık 1918'de İzmir'de Nurettin Paşa'nın gayretleriyle kurulmuştur. Bu cemiyet, Ege Bölgesi'nde Türk haklarını savunmuş, bölgenin işgal edilmesini önlemek için her türlü mücadeleye girişmiştir. Rum ve Yunanlıların Megalo-İdea düşüncelerine ve Venizelos'un iddialarına karşı Paris Konferansı'na temsilciler göndermiştir. Millî Kongre Cemiyeti 11 Aralık 1918'de Dr. Esat Bey (Işık) tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Bu cemiyetin amacı; Türkler hakkındaki asılsız propagandalara basın-yayın yoluyla karşı koymak, yayımlar yoluyla Avrupa kamuoyunu ve diplomatik çevreleri etkilemektir. Partiler üstü bir teşkilattir. Kuva-yı Milliye tabirini ilk kez kullanan cemiyettir. Kilikyalılar Cemiyeti Adana ve çevresinin Fransızlara verileceğine ilişkin haberler üzerine 21 Aralık 1918 tarihinde İstanbul'da Adana, Maraş, Antep ve Tarsuslular tarafından Çukurova'daki Ermeni tehlikesine karşı kurulmuş bir cemiyettir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Sivas Kongresi sonrası, Mustafa Kemal Paşa'nın henüz Sivas'ta bulunduğu sırada, Sivashlı vatansever kadınlar bir araya gelerek Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti adıyla bir dernek kurdular. Karakol Cemiyeti İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden önce Sivas Mebusu Kara Vasıf Bey tarafından İstanbul'da gizli olarak kurulmuş bir cemiyettir. İstanbul'da Müdafaa-i Milliye Teşkilatı Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, Osmanlı hükümetinin işgaller karşısında göstermiş olduğu yetersizlik ve İstanbul'daki bazı azınlık gruplarının saldırgan tutumları karşısında, 1920 yılının ilk aylarında kurulmuş bir mahalle teşkilatıdır. Bu teşkilatın çekirdeğini, Topkapı semtinin ileri gelenleri ve bazı semt sakinleri oluşturuyordu. Zamanla da İstanbul'un bütün mahalle ve semtlerinde teşkilatlanmışlardır. Teşkilatın kısa sürede büyümesi beraberinde birtakım fikir ayrılıkları getirdi. Grubun faaliyetlerine İstanbul'un kurtuluşundan sonra 5 Ekim 1923'te son verilmiştir.

MONDROS MÜTAREKESİ VE İŞGALLER KARŞISINDA MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TAVRI

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu, Almanların yönlendirmesi ve çoğu zaman da kendi emellerine ulaşma stratejisiyle konuşlandırılmıştı. Bunların en dikkat çekenini, 15 Temmuz 1917'de Bağdat'ı savunmak için oluşturulan Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'ydı. Osmanlı Devleti bu süreçte Mondros Mütarekesi'ni imzaladı. Mütarekenin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa da Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na atandı. Mustafa Kemal Paşa'nın bu göreve atanmasıyla yapmak istediği ilk iş; ordu içindeki Alman etkisini ortadan kaldırmaktı. Mustafa Kemal Paşa'nın bütün gayretlerine rağmen İngilizlerin baskısı İstanbul'da ve hükümet üzerinde etkisini daha çok hissettiriyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın işgallere karşılık verme kararlılığını ise hükümet, yanlış bir tavır olarak değerlendirmiyordu. Hükümete göre işgallere ve İngilizlere karşı gelmek, ileride toplanacak barış görüşmelerinde Osmanlı'nın menfaatlerine engel olabilecekti. İstanbul hükümeti daha da ileri giderek İskenderun'un tesliminin menfaat icabı olduğunu bildiren emrini verdi ve 9 Kasım 1918'de İskenderun işgal edildi.

Mütareke Sonrası Düşünülen Kurtuluş Çareleri

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldiğinde işgal kuvvetleri, İstanbul'u fiilen işgal etmişti. Başkent'te durum, Sadi Borak'ın ifadesiyle "feci" kelimesiyle anlatılabilir. Bu durum karşısında Anadolu ve İstanbul'da ülkeyi kurtarmak adına iyi niyetli, küçük çaplı çalışmalar yapılmaktaydı. Ancak bütün bu çabalar birlik ve beraberlikten uzak, plan, program, lider, kadrodan yoksundu. Hâlîde Edip, Yunus Nadi, Ahmet Emin, Velid Ebuuzziya, Celal Nuri, Necmettin Sadak gibi devrin önemli aydınları Amerikan mandası isteyenler arasındaydı. Bu maksatla Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni kurdular. 5 Aralık 1918'de ABD Başkanı Wilson'a mektup yazarak Türkiye'de bir Amerikan mandasının gerekçelerini dile getirdiler. Amerikan mandasını isteyen bu aydınların ileriki günlerde Anadolu'ya geçerek İstiklal Savaşı'na önemli katkılar sağlamış olmaları da dikkat çekicidir. İstanbul'da bu gibi maksatlarla kurulmuş dikkat çekici bir diğer dernek; Kürt Teali Cemiyeti'ydi. Amacı ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bağımsız bir Kürt Devleti kurmaktı.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldiği andan itibaren bir takım faaliyetler içinde bulundu. Bunların başında; kendi düşüncelerini ortaya koymak, kamuoyu oluşturmak için yakın arkadaşı Fethi Bey'le birlikte, adını da kendi koyduğu "Minber" gazetesini faaliyete geçirmek oldu. Gazete, Mustafa Kemal'in kendini anlatmak için iyi bir vasıta olduğu gibi, Tefvik Paşa'nın güvenoyu almaması için de yoğun bir karşı muhâlefet aracı oldu. Cephede başlayıp, İstanbul'da olgunlaşarak devam eden fikrî ve siyasi faaliyetlerin dolaylı ve dolaysız içinde yer alan Mustafa Kemal kimi zaman da İstanbul'da çeşitli faaliyetler içinde bulunan teşkilatların ve siyasilerin teklifleriyle karşılaşmıştı. Mesela, o günlerde sadrazamlık yarışında adı geçenlerden olan Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'in kurması muhtemel bir kabinde Harbiye Nazırlığı için Mustafa Kemal Paşa'ya teklif götürülmüş, ancak o bu teklifi reddetmişti. Mustafa Kemal merkezli Millî Mücadele fikri bütün bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkmıştı. Ancak, bu işin başarısı ve uygulama alanı İstanbul değil, Anadolu olarak tespit edilmişti. Artık bundan sonraki hedef, arkadaşlarıyla beraber mücadele kıvılcımının Anadolu'ya taşınması olacaktı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçmek İçin Yaptığı Faaliyetler

Tefvik Paşa Hükümeti, İtilaf Devletleri'nin baskıları sonucu sözde "Tehcir" suçlularının yakalanarak mahkeme edilmesiyle uğraşırken, meclis ve hükümet arasında vuku bulan anlaşmazlıklar siyasal ortamı çıkmaza sokmuştu. Dahası mecliste yükselen millî istekler hem İtilaf Devletleri'ni hem de sarayı rahatsız etmiş, sonunda da meclis feshedilmişti. İşlerin iyi yürümemesi maray ve hükümetin de arasını açmış, akabinde de 3 Mart 1919'da hükümetin istifası gelmişti. Şüphesiz bu gelişmeler Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları için bir olumsuzluk gibi görünüyordu. Bir an evvel kararın verilmesi ve fırsatların değerlendirilmesi gerekiyordu. Bunun için çeşitli vesilelerle İstanbul'a gelmiş olan tanıdıklarla olan irtibatı sıklaştırdı. Çünkü bu gidişle ne bir barış, ne de bir karşı mücadele başlayabilecekti. Özellikle, XV. ve XX. Kolordu Komutanlığı'na atanmış bulunan Kâzım Karabekir ve Ali Fuat (Cebesoy) paşalar ile yaptığı görüşmeler Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçme fikrini kamçılar.

Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Kıttaat-ı Müfettişliği'ne Tayin Edilmesi

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da yaptığı son görüşmelerde vardıkları karara rağmen önemli bir

mesele ortaya çıkmıştı. Anadolu'ya ne zaman, hangi sıfatla gidilecekti? Bölgeye meseleyi çözebilecek iradede bir komutanın görevlendirilmesi için arayışlara giren saray ve Babıali'nin listesine girmeyi başaran komutan Mustafa Kemal oldu. Şu hâlde Mustafa Kemal Paşa'nın bu vazifeye atanmasının sebeplerini şöyle sıralayabiliriz;

- Mustafa Kemal Paşa'nın, Padişah Vahidettin'in fahri yaverliğini yapmış olması sebebiyle, padişahın ona olan güveni,
- Sarayın, Babıali'nin ve işgalci devletlerin tutumları karşısında, bir vatanperver olarak hadiselere karşı kayıtsız kalamayacağı gerçeği,
- Mustafa Kemal Paşa'nın askerlik hayatının kahramanlıklarla dolu olmasının, onu itibarlı bir komutan olarak tanıtmış olması,
- İstanbul'a geldikten sonra girişmiş olduğu bir takım siyasi ve fikrî mücadelenin etkili olması, • Vatanperver devlet adamlarının tavsiye ve yardımları,
- İngiliz protestosu karşısında telaşlanan saray ve Babıali'nin, onu bu meseleyi halledebilecek iradede görmeleri,
- İttihat ve Terakki mensubu olmadığına olan inançları,
- Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi hırsları ve ileri görüşlülüğü,
- Babıali'nin, onu İstanbul'dan göndererek muhalif olmasını engelleme tavrı,
- Onun için Babıali'nin İngilizlere teminat vermiş olması.

Müfettişlik Yetkileri Hususunda Yapılan Tartışmalar

Mustafa Kemal Paşa önemli bir problem olarak gördüğü memuriyetin mahiyeti için kolları sıvamış, İstanbul'da sık sık görüştüğü Kâzım (İnanç) Paşa'yla birlikte, ileride işini kolaylaştıracak salahiyyette olabilmek için istediği talimatnameyi hazırlatma gayreti içine girmişti. Müfettişlik tayini ve talimatnamenin geçerli olabilmesi için gerekli olan İrade-i Seniyye ve Meclis-i Vükelâ kararının da tez elden alınması gerekiyordu. Nihayet, İrade-i Seniyye 30 Nisan 1335 (1919)'da alındı. Bu İrade de şöyle denilmektedir: "Mülga Yıldırım Grubu Kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa IX. Ordu Kıtaat-ı Müfettişliğine tayin edilmiştir." Mustafa Kemal'in tayininin geçerlilik kazanması için ikinci önemli adım da Meclis-i Vükelâ kararıydı. Bunun için Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Sâdaret'e İrade-i Seniyye'nin alındığını 30 Nisan 1919 tarihli tezkireyle bildirdi. Böylece ileride çok tartışılacak olan Talimatnameye son şeklini vermek ve gerekli olan hükümet kararını da almak için mecliste çalışmalar başlatılmıştı.

Müfettişlik Talimatnamesinin Mahiyeti ve Önemi

Mustafa Kemal'in isteklerine göre hazırlanan bu önemli talimatname, tam bağımsızlık, hürriyet daha da önemlisi kurulması kuvvetle muhtemel yeni bir Türk devletinin de ilk işaretleri gibiydi.

Talimatnameyi bir diplomasi şaheseri olarak kabul eden G. Jaeschke'ye göre; bu yetkilerde karşılıklı tavizler söz konusudur. Kendisinden istenen üç önemli vazife vardır. Bunlar;

- Bölgede asayişin temini,
- Mütareke gereğince silahların toplatılması,
- Gayriresmî olduğu söylenen şuraların lağvedilmesi. Yukarıdaki istenenlere karşı, talimatnamenin ikinci ve üçüncü kısımlarında da son derece geniş salahiyyetlerin Mustafa Kemal Paşa'ya verildiğini görmekteyiz. Talimatnamenin son maddesinde de Mustafa Kemal Paşa'nın sorumlu olduğu makamlar zikredilmişti. Bunlar da; sadrazamlık ve Harbiye Nezareti makamları idi. İşte Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a böylesine olağanüstü yetkilerle ve Anadolu'nun büyük kesimine şamil bu İrade-i Seniyye ile çıkmış oluyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya verilen bu görev ve yetki hususu, günümüzde dahi en çok tartışılan konulardan biridir. Kimi kesimlere göre Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da Millî Mücadele'yi başlatmak için, kimi kesimlere göre ise İstanbul'dan uzaklaştırılma niyetiyle gönderilmiştir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YOLCULUK HAZIRLIKLARI

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığında işlerini kolaylaştıracak birtakım "faydalı olan mevaddın" ve görev bölgesindeki vilayetlerin, jandarma kuvvetlerinin hareket noktalarını gösteren harita ve krokinin de kendisine verilmesi talebinde bulundu. Yine İstanbul'dan hareket etmeden evvel, 13 Mayıs 1919'da, Harbiye Nezareti'ne Müfettişlik Karargâhı'nda görevli bulunanların üç aylık maaşlarını ve kullanabilecekleri iki adet otomobilin kendilerine verilmesinden sonra hareket edileceğini bildirmişti. Mustafa Kemal, bu hazırlıklarını bir taraftan tamamlarken, diğer taraftan da müfettişlik bölgesinde olup bitenleri öğrenmek için 12 Mayıs'ta, Canik Mutasarrıflığı'na ve Sivas vilayetine bir telgraf göndererek bölgede hâlen faaliyet gösteren çeteler hakkında bilgi istemişti. Ziyaretlerini tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, 14 Mayıs'ta Samsun'da III. Kolordu Komutanlığı'na bir telgraf çekerek, cuma günü Bandırma Vapuru'yla hareket edileceğini, Samsun'da karargâh için gerekli tertibatın alınmasını bildirmişti.

İZMİR'İN İŞGALİ VE ORTAYA ÇIKAN TEPKİLER

İngiltere savaş sonrası İtalya'nın işgallerinden rahatsız olmuştu. Çünkü buraların güçlü bir İtalya yerine daha zayıf Yunanistan'a bırakılması çıkarlarına uygundu. 5 Mayıs 1919'da Paris'te Üçler Konseyi'nde bu işi kendine vazife edinmiş olan İngiliz Başbakanı Lloyd George, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi için ABD ve Fransa'yı ikna etmeyi başardı. Bu son gelişme Yunanistan'da büyük bir coşkuyla karşılandı. Bu gelişme üzerine 14 Mayıs'ta İzmirli vatanperverler ve Redd-i İlhak Cemiyeti bir bildiri yayımlayarak halkın Bahri Baba Parkı'nda toplanmasını istediler. Burada İzmir'in işgal edileceği haberlerini telin ettiler. Bu gibi gayretlere rağmen 15 Mayıs 1919'da İngiliz donanması eşliğinde Yunan ordusunun İzmir'i işgaline engel olamadılar. İzmir'in işgali üzerine gelen tepkiler sonucu Damat Ferit Hükûmeti istifa etmiş, ancak yeni hükûmeti kurma görevi yeniden kendisine verilince halkın İstanbul'a olan inancı daha da sarsılmıştı.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN SAMSUN'A HAREKETİ

Mustafa Kemal'in Samsun'a hareket edeceği gün yaklaştıkça, kendisinin ve karargâhının tutuklanacağı yahut Karadeniz'de geminin batırılacağı şeklinde dedikodular yayılmaya başladı. Görünürde dedikodu gibi görünen bu haberler, kanaatimize göre İngiliz gizli servisinin işgüzarlığı olup, Mustafa Kemal Paşa'ya bir korku, bir uyarı mesajı vermek istemeleriydi. Sonunda bütün hazırlıklar, vedalaşmalar, emirler, istekler tamamlanıp resmî problemlerini hâleden Mustafa Kemal Paşa ve karargâhı, İsmail Hakkı Bey'in idaresinde Bandırma Vapuru'yla Samsun'a hareket etti. Arif Hikmet Gerçekçi'nin ifadesiyle "İstanbul'dan Samsun'a Cehennemî Saatler" nihayet 19 Mayıs 1919 sabahı saat 6'da son bulmuştu. IX. Ordu Forsu çekili Bandırma Vapuru da nihayet Samsun Limanına demir atmıştı. Mustafa Kemal Paşa da: "Haydi arkadaşlar! Karada bize ölüm yok artık." diyerek geleceğe göndermeler yapmıştı.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUN, HAVZA VE AMASYA'DAKİ FAALİYETLERİ VE ERZURUM'A YOLCULUĞU

Mustafa Kemal, bu anlamlı yolculuğun ilk durağı sayılabilecek Samsun'da altı gün kalır. Kendisini devamlı takip eden İngilizler yüzünden halkın arasına katılmamış, günlerini daha çok güvendiği arkadaşlarıyla haberleşerek geçirmiştir. Mustafa Kemal'in Samsun'daki faaliyetlerinin akabinde Erzurum'a gitme düşüncesinde olduğunu 21 Mayıs'ta Kâzım Karabekir'e çektiği telgrafından anlıyoruz. Samsun'daki faaliyetleri İngilizleri ziyadesiyle rahatsız etti. 24 Mayıs'ta en çok şikâyetin olduğu Merzifon, Ladik, Amasya gibi yerlerde bizzat incelemeler yapmak ve tedbirler almak gayesiyle karargâhını Havza'ya nakledeceğini Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Mustafa Kemal'in Havza'ya hareketi, onu aynı zamanda halkın arasına katılarak onlara ülkenin ahvalini anlatan, bu kötü durumdan kurtulmak için yöresel teşkilatlanmayı teşvik eden bir sivil, bir lider konumuna getirmişti. 28 Mayıs günü Havza'nın ileri gelenleriyle bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulur. Bu durum her tarafa duyurulur. Yine aynı gün İzmir'in ve Manisa'nın işgali üzerine valiliklere ve kaymakamlıklara gönderdiği şifre ile "ülke bütünlüğümüzün korunması için ulusal gösterilerin daha canlı yapılması ve sürdürülmesini" istediği Havza Genelgesi'ni yayımlar. Havza Genelgesi'nin Önemli: • Millî Mücadele'nin ilk genelgesidir.

- Ferdi bilinçten millî bilince ulaşılması amaçlanmıştır.
- Ordu birliklerine askerinin terhis, silahların teslim edilmemesi bildirildi.
- İzmir'in işgalinin bütün ülkede prototo edilmesi ve mitingler esnasında Hristiyan halka karşı

sadırıdan sakınılması istendi.

• Mustafa Kemal Paşa bu genelge ile yetkilerinin dışına çıkmış, bu sebeple de İstanbul'a geri çağırılması gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal gerek İngilizlerin baskısı ve gerekse İstanbul hükûmetinin verdiği desteğin sarsılması yüzünden daha evvelce ilişki kurduğu XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ve beraberindeki Rauf Bey ile bir an evvel mülaki olmak üzere onları Havza'ya davet eder. Lakin Amasya'ya hareket etmek zorunda olduğu için görüşmeleri Amasya'ya kalır. 13 Haziran'da Havzalı'ların sevgi gösterileri arasında Amasya'ya uğurlanır. Aynı gün de Havza'da büyük bir miting düzenlenir. Mustafa Kemal ve beraberindekiler 13 Haziran 1919 günü Amasya'ya geldiler. Onlar bölgenin ileri gelenlerince layıkıyla karşılandı. Mustafa Kemal bir yandan da birçok ordu komutanıyla haberleşerek irtibatı koparmaz. Mesela daha evvelce Diyarbakır'da XIII. Kolordu Kumandanı Vekili Cevdet Bey'e verdiği talimatlarda özellikle de Kürt Kulübü hakkında istihbarat ve bu hususta dikkatli olunmasını, ayrıca orada Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin kurulmasını ister. Aynı tavsiyelerini Trakya'da bulunan I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'e de iletir. Erzurum'da toplanacak kongreden sonra da asıl genel kongrenin Sivas'ta toplanacağı hususunda da bir görüş birliğinin ardından tarihî değeri büyük Amasya Tamimi 22 Haziran 1919'da ilan edilir. Kinross'un "Bağımsızlık Bildirisi" Cebesoy'un "Mukaddes İttifak" dediği Amasya Tamimi'ne son şekli verilerek yayımlanır. Bu tamim şu maddelerden oluşmaktadır:

- Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir.
- İstanbul hükûmeti, İtilaf Devletleri'nin etkisi altında bulunduğu için üzerine almış olduğu sorumlulukları yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş duruma düşürmektedir.
- Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- Her türlü etki ve denetimden uzak bir millî kurulun oluşturulması gereklidir.
- Anadolu'nun her bakımdan güvenli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin toplanması mecburidir.
- Bu maksatla bütün vilayetlerden halkın güvenini kazanmış üç temsilci seçilerek süratle yola çıkarılmalıdır. Temsilciler, Redd-i İlhak, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ve belediyelerce seçilecektir.
- Doğu vilayetleri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.
- Bu kararlar millî bir sır gibi saklanmalı kongreye katılacak kişilerin kimlikleri saklanmalıdır. Heyet çalışmalarını tamamladıktan sonra Amasya'dan hareket eder. Tokat, Sivas, Erzincan istikametinden Erzurum'a devam eden yolculuğunda İstanbul ve Mustafa Kemal arasında yaşanan bazı olumsuzlukların güzergâh yöneticilerini etkilediği görülür. Çünkü birkaç gün evvel gönderilen tamimle Mustafa Kemal'in azledildiği bildirilmişti. Bu gelişmelere rağmen Mustafa Kemal ve beraberindekiler başta Sivas Valisi Reşit Paşa olmak üzere Sivas halkı tarafından büyük sevgi gösterileri arasında karşılanır. Heyet Erzurum'a gitmek için 28 Haziran'da Ramazan Bayramı'nın ilk günü Erzurum'a hareket eder. Heyet aynı gün yaklaşık 145 km'lik mesafedeki Suşehri'ne gelir. Burada bir müddet dinlenen Mustafa Kemal kendisini ziyarete gelen halka, İstanbul'un ve memleketin ahvalini anlatır, yurdu kurtarmak için silahlanmanın kaçınılmaz olduğunu tavsiye eder. Mustafa Kemal ve beraberindekiler 3 Temmuz 1919'da Tercan'dan Erzurum'a hareket etti. Erzurum'a gelen misafirler Ilıca mevkiinde başta Kâzım Karabekir olmak üzere kalabalık bir heyet tarafından karşılandı. Heyet burada bir müddet dinlenir ve durum değerlendirmesi yapılır. Otomobille şehre varıldığında İstanbul Kapısı mevkiinde toplanan büyük kalabalık Paşa'yı büyük bir coşkuyla karşıladı. Ardından da yapılması gereken işleri görüşmek üzere toplantılara katılmıştır. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 19 Mayıs'tan itibaren devam eden bir buçuk aylık yorucu yolculuk ve çekilen zahmetler burada yerini ümitlere bırakmış oldu.

ERZURUM KONGRESİ VE ALINAN KARARLAR (23 TEMMUZ-7 AĞUSTOS 1919)

Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, 4 Aralık 1918'de İstanbul'da, eski valilerden Harputlu Ahmet Nedim Bey başkanlığında kurulmuştu. Bu cemiyetin amacı; Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesini çeşitli yollarla engellemek olarak belirlenmişti. Merkezi İstanbul'da bulunan Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi, 10 Mart 1919'da açıldı. Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesi, ilk olarak bir vilayet kongresi topladı. Erzurum'a bağlı sancak ve kazalardan gelen 21 delegenin katılımıyla, 17 Haziran 1919'da toplanıp, beş günlük bir çalışmayla teşkilatlanmasını tamamladı. Erzurum'da bu çerçevede çalışmalar olurken, 19 Mayıs 1919'da IX. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelerek çalışmalarına başlamıştı. Daha önce toplanması kararlaştırılan Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919 Çarşamba günü yapılan dualarla saat 11.00'de açıldı. Kongre çalışmalarına o günkü ulaşım ve güvenlik sebebiyle toplam 63 delege katılmıştır. 7 Ağustos 1919'da, Trabzon'un Şiran Delegesi Müftü Hasan Efendi'nin maksada uygun bir duasıyla çalışmalarını bitiren Erzurum Kongresi, aynı tarihte varılan sonuçları ve alınan kararları açıklayan bir beyanname yayınladı. Kongrede alınan bu kararlar özetle şunlardır:

- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, ayrılamaz.
- Ülkenin yabancı işgal ve müdahalelere maruz kalması ve Osmanlı Hükûmeti'nin dağılması hâlinde millet topyekûn direnecek ve kendi savunmasını yapacaktır. Ve buldukları yerlerden göç etmeyecektir.
- Osmanlı Hükûmeti ülkenin savunması için üzerine düşeni yapamazsa geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmet, millî kongre tarafından teşekkül ettirilecektir. Bu da olmazsa seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.
- Kuva-yı Milliye'yi amil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır.
- Ülkede yaşayan Hristiyan ahaliye, siyasi egemenliği ve sosyal dengeyi bozacak haklar ve ayrıcalıklar verilemez.
- Manda ve himaye kabul edilemez.
- Meclis-i Mebusan zaman kaybedilmeden toplanmalı ve hükûmetin çalışmaları milletçe takip edilmelidir.
- Millî bağımsızlığa saygılı ve ülkenin işgali için herhangi bir amacı olmayan devletlerin teknik, sanayi ve ekonomik yardımı kabul edilebilir.

Erzurum Kongresi'nin Önemi ve Özellikleri:

- Toplanma şekli bölgesel olmasına rağmen aldığı kararlar bütün ülkeye şamildir ve millîdir.
- Millî egemenliğe dayalı yeni bir devletin kurulacağına işaretleri verilmiştir.
- Kongrede ilk defa millî sınırlardan bahsedilmiştir.
- Başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı ve Doğu Anadolu ve Karadeniz'i temsil eden Heyet-i Temsiliye teşekkül ettirilmiştir.
- İlk defa azınlıklara ayrıcalık verilemeyeceği ifade edilmiştir.
- Ermeni ve Rum taleplerine karşı, yol haritası belirlenmiştir.
- İlk defa geçici bir hükûmetin kurulmasından bahsedilmiştir.
- Kongrenin toplanmasını sağlayan cemiyetler Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.
- Sivas Kongresi ve Misak-ı Millî kararlarının altyapısı hazırlanmıştır.
- Mustafa Kemal Paşa'nın sivil katıldığı ilk toplantıdır.

ANADOLU'DAKİ DİĞER MAHALLİ KONGRELER

Trakya Kongreleri

I. Dünya Savaşı sonunda Trakya'da işgaller karşısında daha etkili mücadele edebilmek maksadıyla 2 Kasım 1918'de İstanbul'da Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniye Cemiyeti, kuruldu. Trakya'da kongrelerin düzenleyicisi, adı geçen cemiyettir. Cemiyet, dördü Edirne'de biri de Lüleburgaz'da olmak üzere beş önemli kongre düzenlemiştir. Kongrelere sivil delegelerin yanı sıra Erzurum ve diğer kongrelerde rastlanmayan bir şekilde o sıralarda bölgede fiilî görev yapan I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar'ın da katılması dikkat çekicidir. İşgal kuvvetleri, İstanbul'un işgalinden sonra Trakya'da da kontrolü ele alabilmek için Yunanlıları teşvik etmiş ve 20 Temmuz 1920'de bölge işgal edilmiştir. Bu süreçte I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'in de esir düşmesiyle önemli dayanağını kaybeden

Trakya Paşaeli Cemiyeti, hukuken ve fiilen faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. Batı Anadolu Kongreleri Mondros Mütarekesi'nden sonra Batı Anadolu şehirlerinde de büyük hareketlenmeler ortaya çıkmakta gecikmedi. Birçoğu birbirinden habersiz bir şekilde ortaya çıkan yerel direniş örgütleri, bölge insanının işgallere karşı direnmesi için önemli çağrılarda bulundu. Böylece Kuva-yı Milliye ruhunu buralarda ateşlediler. Yerel örgütlenmelerin başında 1 Aralık 1918'de kurulan İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti vardır. Cemiyet, İzmir'in işgalinden önce 17-19 Mart tarihleri arasında Batı Anadolu şehirlerinden birçok delegenin katılımıyla ilk kongresini topladı. Cemiyetin öncülüğünde Hacim Muhittin (Çarıklı)'in başkanlığında I. Balıkesir Kongresi toplandı. Balıkesir kongreleri, yerel endişeler taşınmasına rağmen yaptığı faaliyetler sonucu halkı, Yunan işgallerine karşı direnmeye davet etmiştir. Ayrıca bölgede yaşanan karışıklıklara karşı bir düzen getirilmeye çalışılmıştır. Batı Anadolu'da en dikkat çekici kongre, Alaşehir Kongresi'dir. Bölgede toplanan kongrelerin en kapsamlısıdır. Bölgesel direniş teşkilatları arasında iş birliğini sağlamak için 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanmıştır. Kongre başkanlığını Balıkesir Delegeşi Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey yapmıştır. Cephede ve cephe gerisinde yapılacak işlerle ilgili kararlar alınmıştır. Batı Anadolu'da yapılan çalışmalar özetlenecek olursa; •Batı Anadolu'daki işgaller karşısında alınacak tedbirler konuşulmuştur. •Bölgesel amaçlar etrafında kararlar alınmıştır. •Kuva-yı Miliye örgütlerinin kurulması hızlandırılmıştır. •Yapılan çalışmalar Batı Cephesi'nin kurulmasına ortam hazırlamıştır. •Kuva-yı Milliyeciler arasında iş birliği sağlamıştır. Trabzon Kongreleri Cemiyet, kuruluş felsefesine uygun ilk kongresini 23 Şubat 1919'da yaptı. Rize'den Mataracızade Mehmet, Tuzcuzade Süleyman Tefik, Gümüşhane'den Kadirbeyzade Zeki, Giresun'dan Dr. Ali Naci, Ordu'den Fatsalı İsmail Bey kongreye gelen delegelerden bazılarıydı. Kongrede cemiyetin tüzüğü kabul edilmiş ve şu önemli kararlar alınmıştır;

- Bölgede Müslümanların çoğunlukta olduğuna, Rum ve Ermenilerin ise çok az olduğuna dair çalışmalar yapmak,
- Cemiyetin amacına ulaşması için bir bütçe hazırlamak,
- Bölgenin gerçek durumunu anlatmak üzere İstanbul'a ve Paris'e heyetler göndermek,
- Cemiyetin amaçlarını gerçekleştirebilmesine yardımcı olması için İstikbal Gazetesi'ni çıkarmak ve desteklemek. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra 15 Mayıs'ta İzmir'in işgali, Trabzon ve havalisinin de işgal edilebileceği endişesini artırdı. Cemiyet, II. Kongresi'ni topladı. 28 Mayıs 1919'da toplanan II. Trabzon Kongresi ise şu önemli kararları aldı:
- İşgallere karşı gerekirse silahlı mücadeleye girilecektir.
- İşgallere karşı daha etkili olmak için bölgeden asker toplanmasına hız verilecektir.
- Bütün Doğu Anadolu vilayetleriyle toplanacak kongreye katılmak üzere delege seçimi yapılacaktır. Alınan bu kararlar çerçevesinde çalışmalar başlatılmıştır. Cemiyet bu süreçte Erzurum'da toplanacak kongre çalışmalarına katılmış, Sivas Kongresi'nden sonra da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Cenub-i Garbî Kafkas Hükümeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri I. Dünya Savaşı sonrası Elviye-i Selâse bölgesi önemli olaylara sahne oldu. Batum Limanı üzerinden bütün bölgeye hâkim olmak isteyen İngilizler, bölgedeki Ermeni ve Gürcüleri kullanma yoluna gittiler. Buna karşılık bölgenin Müslüman ahalisi de kendisini korumak için kongreler topladı ve çeşitli örgütlenmelere girişti. Ocak 1919'da Ardahan'da ardarda iki kongre yapıldı. Bu kongrelerin bir sonucu olarak bölgedeki bütün teşkilatları birleştirmek üzere Kars'ta üçüncü bir kongre daha yapıldı ve 17-18 Ocak 1919'da "Cenub-i Garbî Kafkas Hükümeti" kuruldu. Cihangiroğlu İbrahim Bey başkanlığında kurulan bu hükümet, ay yıldızlı bir bayrağa, bir anayasaya ve hatta bir parlamentoya sahipti. Ayrıca İngilizlerin kıskırttığı Ermenilere ve Gürcülere karşı silahlı mücadele için de küçük bir ordu teşekkül ettirilmişti. Alarak Kars şehrini işgal eden İngilizler, 13 Nisan 1919'da Cenub-i Garbî Kafkas Hükümeti'ni dağıttılar ve hükümet üyelerini tutukladılar. Ardahan Kongreleri İngilizlerin, Mondros Mütarekesi'ne dayanarak, Batum Bölgesi'ni işgali Bülent Tanör'ün öncü ve artçı dediği millî teşkilatlanmaların Elviye-i Selâse Bölgesi'nde (Kars, Ardahan, Batum) hızlanmasını sağlamıştır. Bu maksada dönük çalışmalardan biri de Ardahan'da gerçekleştirilmiştir. 3-5 Ocak 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen kongrede şu önemli kararlar alındı:
- Ülke şartları ne olursa olsun Mondros Mütarekesi'ni uygulamamak için her türlü tedbir alınacaktır.
- Eldeki mevcut silahlar teslim edilmeyecektir.
- Başta Elviye-i Selâse olmak üzere bütün ülkenin kurtuluşu için birlik beraberlik içinde çalışılacaktır.
- Bölgede diğer millî teşkilatların da katılacağı büyük bir kongre daha toplanacaktır. I.ve II. Ardahan kongreleri, İngilizlerin bölgedeki politikalarına karşı millî örgütlenmelere hız verilmesini ve Ermeni-İngiliz oyunlarını bertaraf etmek için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak için önemli bir adım olmuştur. Oltu Şûrâ Hükümeti ve Faaliyetleri Çarlık idaresi altında geçen 36 yılda Oltu halkı, Ruslara karşı ciddi bir direniş gösteremedi. Ancak Oltu halkı I. Dünya Savaşı başlayınca Artvin ve Yusufeli taraflarından harekete geçen Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerine yardım ederek Ruslara karşı savaşmaya başladı. Bu hareketler sonucunda bölge halkında kurtuluş için büyük bir ümit doğdu. Ancak bu sevinç çok sürmedi. Osmanlı Devleti'nin Sarıkamış ve Kanal cephelerinde ağır yenilgiler almaları

neticesinde Rus ordusu insiyatifi ele geçirerek, 12 Ocak 1915'te Oltu Bölgesi'ni yeniden işgal etti. Nisan 1917'de Cemiyet'in Kars Bölgesi temsilcileri olan Karaşarlı Rıza ve Yusuf Kenan Beylerin çabalarıyla Kars'ta "Gizli İslam Komitesi" kuruldu. Bu komite, Cemiyet adına örgütlenmeyi sürdürdü. Cemiyet, bir müddet sonra da İsmail Nazaralıoğlu Bey'i de bu işle görevlendirdi. İsmail Bey'in çabaları sonucunda da Oltu Gizli İslam Komitesi kuruldu. Bu arada Mondros Mütarekesi imzalandı ve bölgede yeniden Ermeni faaliyetleri görülmeye başlandı. 25 Mayıs 1919 tarihinde, Yusuf Ziya Bey'in başkanlığında Oltu Şûrâ Hükûmeti kurulmuştu. 17 Mayıs 1920 tarihli TBMM ilk celsesinde Oltu mebusluklarına Yasin ve Rüstem beylerin seçildiğine dair Oltu Şûrâ Hükûmeti'nin tezkeresi ve intihapnameleri kabul edildi. Yine TBMM aynı oturumda Erzurum Mebusu Necati Bey de Oltu Şûrâ Hükûmeti Reisi Yusuf Ziya Bey'in meclis tarafından mutasarrıf olarak tayinini teklif eder ve bu teklif kabul olunur. Böylece 42 yıllık esaret, Oltu Şûrâ Hükûmeti'nin fiilen, hukuken TBMM Hükûmeti ve devletine katılmasıyla son bulmuş oldu.

SİVAS KONGRESİ'NİN TOPLANMASI VE ALINAN KARARLAR

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda yeni örgütlenmeler ve çalışmalar aralıksız devam ediyordu. Ancak bütün gayretlere rağmen Sivas Kongresi'nin toplanması gecikmekteydi. Bu gecikmenin önemli sebepleri vardı. Birincisi; Erzurum Kongresi bölgesel olmasına rağmen 63 kişi katılmıştı. Oysa Sivas Kongresi millî bir kongre statüsünde bütün ülkeyi kapsayacaktı. Ama şu ana kadar 38 kişi toplanmıştı. Heyet-i Temsiliye, 3 Eylül'de de kongre gündemini delegelerle yaptıkları görüşmeler sonucunda belirledi. Yapılan çalışmalar sonucunda üç ayrı görüşün delegeler arasında var olduğu tespit edildi. Sivas Kongresi için hazırlıklar süratle tamamlandı. Nihayet Kongre, 4 Eylül 1919 Perşembe günü saat 14'te Sivas Lisesi'nde açıldı. Kongrenin açılış konuşmasını Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal yaptı. Kongre sürecinde en çok tartışılan konulardan biri "manda ve himaye" meselesiydi. Bu konuya da uzun tartışmalardan sonra son nokta konuldu. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar aynen Sivas Kongresi bildirisinde de ifade edilecek şekilde kabul edilerek, mandacılık kesin bir şekilde reddedildi.

Sivas Kongresi'nin Önemi ve Sonuçları

- Erzurum Kongresi'nde kabul edilen kararlar, daha da genişletilerek bütün ülkeyi kapsayacak bir nitelik kazandırılmıştır. Bu yönüyle millî bir kongredir.
- Millî Mücadele'nin gerçekleştirilmesi için gerekli olan bölgesel millî teşkilatların birleştirilmesi sağlanmıştır.
- Millî Mücadele'nin başarısı için tek merkezden yönetilmesi gerçekleştirilmiştir.
- Türk milletinin bağımsızlığı ve ülkenin bütünlüğü yolunda kararlı bulunduğu, İstanbul hükûmetine ve bütün dünya kamuoyuna duyurulmuştur. • Kongre delegelerinin bütün ülkeden seçim yoluyla tespiti demokrasi için atılmış önemli bir adımdır. Yani millî irade fikri öne çıkarılmıştır.
- Heyet-i Temsiliye yürütme yetkisini kullanarak Ali Fuat Paşa'yı, Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Genel Komutanı olarak atanmıştır.
- İstanbul hükûmetinin Anadolu'ya tabi olacağı anlaşılmıştır.
- Manda ve himaye kesin bir dille reddedilmiştir.
- Sivas'ta "İrade-i Milliye" adıyla bir gazete çıkarılmıştır. (Bu gazetenin adı daha sonra Ankara'da Hakimiyet-i Milliye olarak değiştirilecektir.)
- Sivas Kongresi süreci ve sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda Damat Ferit Hükûmeti istifa etmek zorunda kalarak, yerine Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin kurulması, İstanbul'a karşı kazanılmış ilk siyasal bir zaferdir.
- Mustafa Kemal Paşa, bütün ülkeye emir verebilme selahiyetine kavuşmuştur. Ali Galip Olayı İstanbul hükûmeti, daha önceki süreçte verdiği emirleri dinlemeyen sivil-asker idarecilerin yerine itaat edecek şahısları iş başına getirmeye çalıştı. Bu şahısların başında kendisi de eski bir asker olan Ali Galip Bey gelmekteydi. Kendisi önce Elazığ Valiliği'ne atandı. Sonra da verilecek işin başarılması durumunda Sivas Valiliği ve III. Kolordu Komutanlığı'na atanacağı vaadiyle, Sivas Kongresi'nin dağıtılması Mustafa Kemal ve arkadaşlarının tutuklanması görevi verildi. Ayrıca yapacağı işler için kendisine gerekli olan parasal yardımın da yapılacağı bildirildi. Hazırlanan plan çerçevesinde, etrafına toplayacağı silahlı bazı aşiret kuvvetleriyle Sivas Kongresi'ni basacaktı. Bu planın uygulanmasında kendisine akıl veren, en büyük yardımcısı ise Kürtlerin Lawrence'i diye nam salan İngiliz casus Edward Noel idi. Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında Sivas Kongresi'ne yönelik bu tehdit zamanında alınan önlemlerle engellenmiş ve kongre çalışmalarını güven içinde tamamlamıştır.

ALİ RIZA PAŞA HÜKÛMETİ'NİN KURULMASI, AMASYA GÖRÜŞMELERİ VE SONUÇLARI

Sivil-asker yetkililerin Anadolu'dan yana tavır alması ve İstanbul hükûmeti üzerinde baskı kurması sonucu başarısız olan III. Damat Ferit Hükûmeti, 30 Eylül 1919'da istifasını vermek zorunda kaldı. Geline bu süreç millî iradenin yeni bir başarısı idi. Padişah, bu gelişme üzerine Anadolu ile irtibat kurabileceğine inandığı Ali Rıza Paşa'yı, 2 Ekim 1919'da sadrazamlığa getirdi. Yeni hükûmet de, genel itibarıyla Mustafa Kemal Paşa'nın iyi tanıdığı, vatanperver kişiler ağırlıktaydı. Mustafa Kemal Paşa da yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükûmeti'yle yeniden iletişime geçerek, kabineye isteklerini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa Heyeti ile Salih Paşa Heyeti, 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında Amasya'da yapılan görüşmeler sonucunda anlaşma sağladı. Taraflar arasında üçü açık ve imzalı, ikisi gizli ve imzasız beş protokol imzalandı. Amasya Görüşmesi 22 Haziran 1919'da sona erdi. Mustafa

Kemal Paşa görüşmelerle varılan sonuçları Erzurum, Ankara, Diyarbakır komutanlarına bildirdi.

SİVAS'TA KOMUTANLAR TOPLANTISI VE ALINAN KARARLAR

Amasya Görüşmeleri'nin tamamlanmasından sonra Heyet-i Temsiliye, 29 Ekim 1919'da toplanarak durum değerlendirmesi yaptı. Meclis-i Mebusan'ın toplanmasına kadar Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin desteklenmesi kararlaştırıldı. Ayrıca Meclis-i Mebusan'ın toplanması, toplanma yeri, alınacak tedbirler, çalışma usulleri ve Paris Konferansı'na katılacak heyet ve alınacak kararlar karşısındaki duruşu belirlemek üzere 7-10 Kasım tarihleri arasında Millî Mücadele taraftarı komutanlar, Sivas'a davet edildi. Bu karara rağmen hem ülkenin içinde bulunduğu nazik şartlardan hem de ulaşım imkânlarından dolayı komutanların Sivas'a gelmesi gecikince toplantı 16-29 Kasım tarihleri arasında yapıldı. Komutanlar yukarıda belirtilen gündemi görüşmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında görüşmeler yapmıştır.

Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi Arasındaki Farklar

- Erzurum Kongresi sürecinde, bölgede aynı amaçla kurulmuş derneklerin "Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla birleştiği ilan edilmiştir. Sivas Kongresi'nde ise cemiyetin adı değiştirilmiş bütün ülkede aynı amaçla var olan derneklerin adı "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olmuştur.
- Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsiliye Doğu Anadolu'yu temsil eder ifadesi Sivas Kongresi'nde, Heyet-i Temsiliye bütün vatanı temsil eder ifadesiyle değiştirilmiştir.
- Erzurum Kongresi'nde ifade edilen Osmanlı Hükûmeti'nin Doğu vilayetlerini ihmal etmesi durumunda alınacak tedbirler ifadesi Sivas Kongresi'nde, "buralar" yerine vatanımızın herhangi bir parçasını ihmal şeklinde değiştirilmiştir.
- "Her türlü işgal ve müdahaleyi Rumluk ve Ermenilik kurmak gayesiyle yapılmış sayacağımızdan, topyekün savunma ve direnme esası kabul edilmiştir" yerine "Her türlü işgal ve müdahalenin ve bilhassa Rumluk ve Ermenilik kurmak gayesini güden hareketlerin reddi hususlarında topyekün savunma ve direnme esası kabul edilmiştir" denilmiştir.

HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN ANKARA'YA GELİŞİ VE ÇALIŞMALARI

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya Gelişi Daha önce detaylı olarak izah edildiği gibi 16-29 Kasım 1919 tarihleri arasında Sivas'ta komutanlarla yapılan toplantıda ele alınan konulardan biri de Heyet-i Temsiliye'nin çalışmalarının yürütüleceği yeni merkezin neresi olacağı konusuydu. Komutanlar Toplantısı'nda önerilen şehirler arasında; Ankara, Konya ve Eskişehir bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre en uygun yer Ankara idi. O zamanlar küçük bir Anadolu kasabası görünümünde olan Ankara, Temsil Heyeti'nin gelişi ile tarih sahnesine çıkmış, bu tarihten itibaren artık Millî Mücadele hareketinin siyasi merkezi olmuştur. Daha sonra Yeni Türk Devleti'nin temelleri burada atılmış ve 13 Ekim 1923'te de devletin başkenti olmuştur. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları 2 Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa Hükûmeti seçimlerin bir an önce yapılarak Meclis-i Mebusan'ın açılmasını sağlayacağı vaadiyle iş başına gelmişti. Bu amaçla 3 Ekim 1919'da da seçim kararı olarak Kasım ayından itibaren bütün ülkede Meclis-i Mebusan için iki dereceli seçim esasına göre seçimler yapılmaya başlanmıştı. Yapılan seçimleri hemen her yerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyeleri veya destekledikleri adaylar kazanmıştı. Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'ne Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan, Rauf Bey ise Sivas'tan mebus seçilmişlerdir.

SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSAN'ININ AÇILMASI VE MİSAK-I MİLLÎ KARARLARININ İLANI

Meclis-i Mebusan, 12 Ocak 1920 Pazartesi günü saat 14.00'de İstanbul'da toplandı ve çalışmalarına başladı. Seçilen 168 mebusun ancak 72'si İstanbul'a ulaşabilmişti. Müdafaa-i Hukukcuların çoğunlukta olduğu Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin en önemli hizmeti, Erzurum ve Sivas kongreleri sürecinde şekillenen millî kurtuluş programını ifade eden "Misak-ı Millî"yi, diğer adıyla "Ahd-i Millî"yi olağanüstü şartlara rağmen kabul ve ilan etmesidir. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Heyet-i Temsiliye tarafından hazırlanan müsvedde metin, mecliste kurulan Felah-ı Vatan grubunun 22 Ocak 1920 günü yaptığı gizli grup toplantısında okundu. Daha sonra 28 Ocak 1920'deki gizli toplantıda ise çok az değişikliklerle bu metin bütün mebusların imzalarıyla kabul edildi ve 17 Şubat 1920'de de Meclis-i Mebusan tarafından bütün yabancı parlamentolara ve basına bildirildi. Misak-ı Millî'nin Önemi ve Sonuçları

- Misak-ı Millî Beyannamesi, her şeyden önce millî ve bölünmez bir Türk vatanının sınırlarını çizmiştir.
- Misak-ı Millî ile Türkler tam bağımsızlık şuuruna erişmişler ve millet olarak asgari haklarını istemişlerdir.
- İtilaf Devletleri'nin Yunan kuvvetlerini taarruza başlatmaları, Ali Rıza Paşa Kabinesi'ni çekilmeye mecbur bırakmıştır.
- Misâk-ı Millî'nin ilan edilmesi, İstanbul hükûmetini telaşa düşürmüş, İtilaf Devletleri ise Misak-ı Millî'den memnun kalmadıklarından kısa bir süre sonra İstanbul'u işgal kararı olarak Meclis-i Mebusan'ı işgal etmek suretiyle dağıtmışlardır.

İSTANBUL'UN İŞGALİ VE SONRAKİ GELİŞMELER (16 MART 1920)

Millî iradenin Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde "Misak-ı Millî" şeklinde ilanı, İtilaf Devletleri tarafından hiç hoş karşılanmadı. İngilizlere göre Ali Rıza Paşa Hükûmeti tamamen Mustafa Kemal Paşa'nın fikirlerini savunan Kuva-yı Milliyeci idi. Bunu kabullenemeyen İngilizler, hükûmeti baskı altına almaya başladılar ve millici olarak nitelendirdikleri meclise karşı harekete geçtiler. Yeni hükûmetin genel siyaseti de Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nden farklı olmadı. İtilaf Devletleri'nin Kuva-yı Milliye'yi red ve kınama tekliflerini kabul etmediği için İngilizler İstanbul'daki bu milliyetçi oluşumu dağıtmak amacıyla yeni baskı yollarına başvurdu. Sonuç olarak da İstanbul'un işgaline karar verdiler ve Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak 13 Kasım 1918'den beri fiilen kontrol altında tuttukları İstanbul'u resmen işgal ettiler. İşgal, 15-16 Mart 1920 gecesi Beyoğlu ve Üsküdar semtlerinde yağma ve tutuklamalarla başladı. 16 Mart 1920 sabahı ise Şehzadebaşı Karakolu'nu basan işgal kuvvetleri, Türk askerlerine ateş açarak beş askeri şehit edip, dokuz askerimizi de yaraladılar. Bakanlık binaları, devlet daireleri ve önemli askerî birimler kuşatıldı. Eski Harbiye Nazırı Cemal Paşa'yı evinden, üzerindeki giysilerini bile değiştirmesine müsaade etmeden tutukladılar. İstanbul'daki bütün resmî binalar işgal edildi. Meclisin basılıp milletvekillerinin tutuklanması üzerine Meclis-i Mebusan, kalan üyeleriyle 18 Mart 1920'de toplandı. Milletvekillerinden Tunalı Hilmi ve Dr. Rıza Nur verdikleri bir önerge ile Meclis-i Mebusan'ın yeniden hür iradesini ortaya koyacağı güne kadar meclis

çalışmalarının tatil edilmesini, işgal altındaki bir şehirde meclisin hür ve serbest şekilde karar vermesinin mümkün olmayacağını açıklayarak çalışmaların geçici olarak durdurulmasını teklif ettiler. Bu teklif oy birliği ile kabul edildi. İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgaline kadar Heyet-i Temsiliye'nin artık gerekli olmadığını iddia edenler, Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerinin haklılığını bir kez daha kabul etmek zorunda kalmışlardır. İstanbul'un işgali ile göstermelik hâle gelen, Osmanlı Devleti de artık fiilen sona ermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un işgali üzerine aldığı tedbirler arasında en önemlisi ise, Ankara'da olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin derhâl toplanması kararı ve bunun uygulanması için gerekli çalışmaların başlatılması idi. İstanbul hükûmeti Anadolu'da oluşan millî gücü yok edebilmek için halkın dinî duygularını kullanarak, onları Anadolu'daki millî harekete karşı ayaklandırmak amacıyla Şeyhülislam Dürrizzâde Abdullah Efendi'ye bir fetva hazırlatmıştır. Fetvada; Millî Mücadele'yi yönetenlerin padişaha baş kaldırmış, hak tanımayan, padişahın izni olmadan vergi ve asker toplayan, kendi çıkarlarını düşünen zorbalar ve halifeyi dinlemeyen dinsizler olarak gösterilmekte, bu sebeple onlar ve onlarla birlikte olanların temizlenmesinin "vacip", bunların öldürülmesinin "meşru ve farz" olduğu belirtilmiştir. Bu fetva posta ile her tarafa dağıtıldı, hatta İngiliz uçaklarıyla Anadolu'daki şehirlere atıldı. Böylece halk Kuva-yı Milliye'ye karşı kışkırtıldı. Bütün bu gelişmeler derhâl etkisini gösterdi ve Anadolu'da Kuva-yı Milliye'ye karşı çok yaygın ayaklanmalar çıktı. Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde alınan ve millî sınırlarımızın bütün dünyaya ilanı şeklinde ifade edilebilecek, Misak-ı Millî kararından sonra İstanbul'un işgali ve Mebuslar Meclisi'nin kapatılması, Heyet-i Temsiliye'yi 23 Nisan 1920'ye kadar vatanın ve milletin kurtuluşu için tek ümit ve meşru temsilci hâline getirmiştir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASI

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında alınan "Misak-ı Millî" kararlarının ardından yaşanan baskılar, meclisin dağıtılması, mebusların tutuklanarak hapsedilmeleri ve nihayetinde İstanbul'un resmen işgali hadiseleri ülkede birtakım belirsizliklere ve umutsuzluklara ortam hazırlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1920 tarihli genelgeye karşı tepkileri de göz önüne alarak yeni bir genelge daha hazırladı. 19 Mart 1920'de vilayetlere ve kolordu komutanlarına gönderdiği yeni genelgesinde; olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasının elzem olduğunu bildirdi. Bu hazırlıklar sonucunda yeni meclisin 23 Nisan 1920 Cuma günü açılması kararlaştırılmıştır. Bu tarihin belirlenmesinde "Cuma gününün halk üzerinde olumlu etki bırakacağı düşünülmüştür". Bu karar 21 Nisan 1920'de bütün komutanlara ve vilayetlere duyurulmuş ve hazırlıklar süratle tamamlanmıştır. Meclis, 23 Nisan 1920'de, saat 13.45'de 115 milletvekilinin hazır bulunduğu salonda en yaşlı üye sıfatıyla Sinop Mebusu Şerif Bey'in açılış konuşmasıyla çalışmalarına başladı. Meclisin Adı Üzerine Tartışmalar Meclisin adı konusundaki ilk tartışmanın 11 Nisan 1920 günü vilayette yapılan toplantıda başladığı görülmektedir. İslamistler meclisin adının "Meclis-i Kebir" veya "Meclis-i Kebir-i Millî", Türk Ocağı sempatizanları "Kurultay" Osmanlıcılar ise Meclis-i Mebusan olmasını istiyordu. Geçici de olsa, meclis açılmadan önce ulusalcı ve inkılapçı milletvekilleri meclisin adının Büyük Millet Meclisi olmasına karar vermiş olacaklar ki, Şerif Bey, meclisi açış konuşmasında "Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum." cümlesini kullanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Çalışmaları TBMM, 24 Nisan'da çalışmalarına devam etmiş ve Mustafa Kemal Paşa komisyon raporlarının okunmasının ardından söz alarak uzunca bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Mondros Mütarekesi'nden itibaren ülkede yaşananlar belgeleriyle ortaya konulmuş, yeni meclisin dolayısıyla Yeni Türk Devleti'nin izleyeceği siyasetin yol haritası çizilmiştir. Aynı gün meclis, Mustafa Kemal Paşa'yı TBMM Reisliği'ne seçmiştir. 25 Nisan'da TBMM millete bir beyanname yayımlayarak birlik beraberlik vurgusu yapmış, düşman propagandasına karşı dikkatli olunması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca mecliste, Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında 7 kişilik Geçici İcra Heyeti oluşturulmuştur böylece meclis, yürütme gücünü fiiliyata geçirmiştir. İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Nitelikleri I. TBMM'nin genel niteliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- TBMM'nin öncelikli amacı tam bağımsızlığı gerçekleştirmektir.
- Olağanüstü bir meclistir.
- Millî bir meclistir.
- Mecliste siyasi parti yoktur. Ama birçok farklı görüşte olan gruplar vardır. (Halk Zümresi Grubu, İstiklâl Grubu, Tesanüd Grubu vs.)
- Demokratik ve katılımcı bir meclistir. Mecliste İslamcı, Türkçü, Bolşevik, İttihatçı, birçok kesimden temsilci vardır.
- TBMM'nin açılmasıyla Heyet-i Temsiliye sona ermiştir.
- Kuvvetler Birliği denilen yasama, yürütme ve yargı gücü mecliste toplanmıştır.
- İnkılapçı bir meclistir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASINA TEPKİLER

Ayaklanmalar

TBMM'nin açılması ve çalışmalarından rahatsız olan Damat Ferit Hükûmeti ve işgalci güçler Anadolu insanı üzerinde birtakım propaganda çalışmaları yaparak, yeni oluşuma karşı ayaklanmaları teşvik etmiştir. İstanbul Hükûmeti'nin çıkardığı ayaklanmalar

Anzavur Ayaklanması (1 Ekim 1919-16 Nisan 1920)

Kendisi eski bir Osmanlı subayı olan Ahmet Anzavur, İstanbul hükûmeti tarafından Kuva-yı İnzibatiye Komutanı sıfatı verilerek Kuva-yı Milliye'ye karşı ayaklandırılmıştır. İstanbul Hükûmeti ve işgalci güçlerin teşvikiyle çıkan ayaklanmalar işgalci ve emperyalist devletler, işgal ettikleri yerlerde millî uyanışı yok etmek suretiyle otoritelerini sürdürmek istemişlerdir. Ajanları ve İstanbul hükûmetinin teşvik ve çalışmaları sonucu birçok ayaklanmanın çıkmasını sağlamışlardır.

Bolu-Düzce-Hendek ve Adapazarı Ayaklanmaları (13 Nisan-23 Eylül 1920)

Boğazları ve İstanbul'a giden yolların güvenliğini elde tutmak isteyen işgalci devletler ve İstanbul hükûmetinin teşvikiyle çıkarılmıştır. Konya İsyanları Dinî duyguların istismarıyla işgalci güçlerin ajanlarının kışkırtmalarıyla önce Konya'nın Bozkır ilçesinde 2 Ekim-22 Kasım 1919 tarihleri arasında ayaklanma çıkarılmıştır.

Yozgat-Zile Ayaklanmaları (15 Mayıs-30 Aralık 1920)

Yozgat, Boğazlıyan, Şarkışla, Yıldızeli, Tokat, Zile, Çorum, Ortaköy, Akdağmadeni, Sorgun ilçelerinde ortaya çıkmıştır.

Millî Aşiret Ayaklanması (8 Haziran-28 Haziran 1920)

Viranşehir ve çevresinde ortaya çıkan bu ayaklanma, Millî Aşiretin Fransızlarla iş birliği sonucu çıkmıştır. Ayaklanma XIII. Kolordu birlikleri ve bazı aşiretlerin desteği ile bastırılmıştır.

Şeyh Eşref Olayı (26 Ekim-24 Aralık 1919)

Bayburt ve çevresinde ortaya çıkmıştır. Kendisini peygamber ilan eden Şeyh Eşref ve adamlarınca çıkarılmış din kisveli bir ayaklanmadır. Afyon Ayaklanması Çopur Musa isminde bir menfaatperestin başkaldırısıyla ortaya çıkmıştır. Askerleri firar etmesi için kışkırtmıştır. Yunan ajanlarınca desteklenmiş, millî kuvvetlerce sıkıştırılınca da Yunan ordusuna sığınmıştır.

Koçkiri Aşireti Ayaklanması (6 Mart 1920-17 Haziran 1921)

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bütün ülkede Kürtçülük hareketlerinde bir artış olduğu görüldü. Bu hareketlerin ortak amacı bağımsız bir Kürt devleti kurmak idi. Cemil Çeto Olayı (Mayıs-Haziran 1920) Cemil Çeto Haydaran Aşireti reisi idi. Kürt Teavün ve Kürdistan Teali Cemiyeti ile irtibat hâlinde olan Cemil Çeto, bağımsız bir Kürdistan için Garzan bölgesinde ayaklanmıştır. Ayaklanma millî kuvvetlerce bastırılmıştır. Kuva-yı Milliye yanlısı olup sonradan ayaklananlar Ülkenin işgali sırasında kurdukları Kuva-yı Milliye birlikleriyle işgallere karşı koyan ve yararlılıklar gösteren kuvvacılardan bazıları, düzenli ordunun kurulması sürecinde kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Düzenli orduya karşı çıkmışlardır. Azınlıkların çıkardığı ayaklanmalar Emperyalist ve işgalci devletlerin desteğiyle yeniden ortaya çıkan azınlıklar, çıkardıkları ayaklanmalarla TBMM'yi otorite olarak tanımak istememiştir. Verilen desteklerle bağımsızlıklarını elde edebileceklerini düşünmüşlerdir.

Ayaklanmalara Karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Aldığı Tedbirler ve Sonuçları

- 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılması,
- 11 Eylül 1920'de İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması,
- Düzenli ordunun kuruluş sürecinin hızlandırılması,
- İstanbul ile her türlü haberleşmenin kesilmesi,
- İstanbul hükûmetince hazırlattırılan fetvalara karşı Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Hoca'nın fetva hazırlaması,
- Nasihat heyetleri oluşturulması.

Ayaklanmaların sonucunda;

- İşgallerin önü açılmış, işgaller kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.
- İstiklal Savaşı sekteye uğratarak bağımsızlık geciktirilmeye çalışılmıştır.
- Ayaklanmaların bastırılmasıyla TBMM otorite ve meşruiyetini sağlamlaştırmıştır.
- Düzenli orduya geçilmesi engellenmeye çalışılmıştır.
- Zaman ve kaynak israfı olmuştur.
- Halkın maneviyatına darbe vurulmak istenmiştir. İstiklal Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve Çalışmaları İstanbul hükûmetinin "Kuva-yı Miliye Harekâtı" aleyhine başlattığı çalışmalara karşı TBMM ve hükûmeti de birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştı. Bu tedbirler özellikle iç güvenlik sorunuyla ilgiliydi. Bunların başında; "Hıyanet-i Vataniye Kanunu", "Firariler Hakkında Kanun" ve "İstiklal Mahkemeleri"nin kurulması gelmekteydi. Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'ni Tasfiye Planı: Sevres Antlaşması TBMM'nin açılmasıyla kurulan yeni Türk devletine en sert tepki, yine I. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden geldi. Bu tepkinin adı 10 Ağustos 1920'de İstanbul hükûmetiyle imzaladıkları Sevres Antlaşması'ydı. Sevres Antlaşması 13 bölüm 433 maddeden oluşmaktadır. Osmanlı anayasası Kanûn-ı Esâsî'ye göre bir antlaşmanın hukuken geçerli olabilmesi için Meclis-i Mebusan tarafından onaylanması gerekirdi. Oysaki Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 11 Nisan 1920'de işgalciler tarafından dağıtılmıştı. TBMM ise bu antlaşmayı imzalayanları vatan haini ilan etmişti. Bu durumda bu antlaşma ölü doğan bir antlaşmadır. Kağıt üzerinde kalmıştır. TBMM'nin başarılı çalışmaları sonucu uygulanamamıştır.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN

Mustafa Kemal ve Basın Mustafa Kemal, basının propaganda ve kamuoyu oluşturmadaki gücünü en iyi kavrayan dünya liderlerinden biridir. Basının "4. Kuvvet" olarak değerini bilen Mustafa Kemal, öğrencilik yıllarından itibaren basına büyük ilgi duymuştur. Mustafa Kemal'in gazetecilik konusundaki bu girişimini 1918 yılında arkadaşı Ali Fethi Bey ile İstanbul'da Minber gazetesini çıkarmaları takip etti. Gazetenin birçok başyazısını bizzat Mustafa Kemal yazmıştır. İstanbul Basını İstanbul basını; Millî Mücadele yıllarında çeşitli sebeplerden dolayı bağımsızlık savaşına yeterli desteği sağlamaktan uzak kalmıştır. Gerek işgalci güçlerin gerekse de padişah ve hükûmetin baskılarına maruz kalmış, yazıları sansürlenmişti. Anadolu Basını Anadolu Basını, büyük oranda Millî Mücadele'yi destekler yayın politikaları benimsemişti. Anadolu'da yaklaşık kırka yakın gazete Millî Mücadele'yi desteklerken, Millî Mücadele karşıtı ve İstanbul taraftarı gazetelerinde var olduğu bilinmektedir. Ayrıca hızlı, doğru bilgiye ulaşmak ve ulaştırmak kamuoyu oluşturmak için Matbuat ve İstihbarat

Umum MdrlĞu kurularak faaliyete geçirilmiştir. Anadolu Ajansı ve Matbuat ve İştihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Kurulması Mondros Mütarekesi sürecinde İstanbul'da faaliyetlerini sürdüren Türkiye - Havas Reuter Ajansı'nın verdiği haberler Türk kamuoyunda büyük rahatsızlıklar yaratmıştır. İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgali ve TBMM'nin açılma sürecinde yaşananlar yerli bir ajansa olan ihtiyaı artırmıştır. Yunus Nadi'nin Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ile bir araya geldiği günlerde konu gündeme getirilmiş ve nihayetinde 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Anadolu Ajansı, Millî Mücadele'nin sesini bütün dünyaya duyurmak, vatanı ve millî birliği tehlikeye düşürecek kışkırtmalara karşı zamanında tedbir almak ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili en doğru haberleri zamanında halka ulaştırmak için kurulmuştur. Resmî Gazete (Ceride-i Resmıye) TBMM'nin açılması ve Yeni Türk Devleti'nin kurulmasından sonra devletin işlerine resmıyet kazandırmak ve yapılan çalışmaları duyurmak amacıyla yeni bir gazeteye ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 7 Ekim 1920'de Ceride-i Resmıye adıyla bir gazetenin çıkarılması uygun grlmştir. Haftalık çıkan bu gazete ilk sayısını 7 şubat 1921'de yayımlamıştır. Matbuat ve İştihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne bağlı olan gazete 10 Eylül 1923'de ise Resmî Ceride adını almıştır.